

3/10 Rapport

Forskning saknas

En kunskapsöversikt över forskningsfältet jämställdhetsintegrering
CAMILLA NORRBIN OCH ANNIKA OLSSON

Utgivare: Nationella sekretariatet för genusforskning
Göteborgs universitet
Box 200, 405 30 Göteborg
Tryckeri: Litorapid Media AB, Göteborg
ISSN 1404-4781
ISBN 978-91-976979-5-8
Göteborg 2010

Forskning saknas
En kunskapsöversikt över forskningsfältet jämställdhetsintegrering

---

Program Jämi, Jämställdhetsintegrering i staten
vid Nationella sekretariatet för genusforskning vid Göteborgs universitet
Rapporten är författad av Camilla Norrbin och Annika Olsson
Programchef: Annika Olsson

Camilla Norrbin's literature review of published research in the field of gender mainstreaming shows that there is relatively little Swedish research focusing on gender mainstreaming *per se*; on the other hand, there is a large body of international research as well as research that discusses gender equality and gender equality policy in a broader perspective. The academically more theoretically oriented discussion of gender mainstreaming has, above all, focused on two problem areas:

- The links between gender mainstreaming and another gender equality strategy
- Gender mainstreaming's usefulness and importance

The more empirically oriented studies have examined current work and pointed out both the pitfalls and advantages of gender mainstreaming. However, it is important to stress that there are very few studies on the effects of gender mainstreaming. There are more evaluations of the findings of individual projects than their consequences and long-term effects in businesses, organizations, or societies, which can also be put in relation to gender mainstreaming's relatively short history as well as the kinds of work often done.

Annika Olsson's review of current research shows that there are relatively few projects focusing on gender mainstreaming. There are two main groups of current research: one which more directly concerns the field of gender mainstreaming, and one which can be classed as research on the field of gender equality in a broader perspective. The research is also dominated by two types of studies: those which survey and analyze current work or processes, and those that study the consequences and effects. There is more research on gender equality in a broader perspective than on gender mainstreaming. As for the focus of the studies, those that survey and analyze current work or processes very clearly dominate. The most common are studies that, in different ways, are about gender equality and that survey or analyze an area, a problem, a practice, etc. The next most common category is studies on gender mainstreaming and that survey and analyze current work or processes. The least common category is results-oriented studies that examine the effects of work with gender mainstreaming or gender equality.

The identified research gaps in both reviews are

1. research on gender mainstreaming in general;
2. results-oriented research;
3. comparative perspectives;
4. intersectional perspectives.

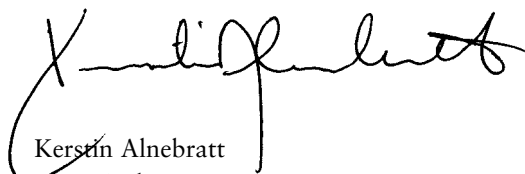

Det är viktigt med en nära koppling till forskning när man skall utveckla arbetet med jämställdhetsintegrering. Ungefär så skulle man kunna beskriva anledningen till att Nationella sekretariatet för genusforskning fick regeringens uppdrag att skapa förutsättningar för ett långsiktigt stöd för statliga myndigheters arbete med denna fråga. I föreliggande rapport från Jämi – program för jämställdhetsintegrering i staten, har Camilla Norrbin och Annika Olsson gjort en översikt över genomförd och pågående forskning på området.

Rapporten ger en god bild över vad som skrivits om jämställdhetsintegrering i Sverige men också internationellt. För den som vill skaffa sig överblick över forskningsfältet och var man kan hämta vidare kunskap hoppas vi att detta skall kunna fungera som en bra ingång.

Både Olssons och Norrbins slutsats är dock att det gjorts relativt lite forskning om jämställdhetsintegrering i Sverige. Detta resultat kan tyckas förvånande med tanke på att jämställdheten i retoriken ofta lyfts fram som en svensk framgångsfaktor. Även i sammanställningar över jämställdheten i olika nationer tenderar Sverige att hamna i topp. Sett ur det perspektivet skulle man kunna ha förväntat sig att det hade bedrivits mer forskning om vad som ligger bakom framgången på området.

Det är därför också vår förhoppning att Camilla Norrbins och Annika Olssons rapport skall generera ny forskning och öka efterfrågan på kunskap om vad som faktiskt fungerar och vilka konsekvenser olika arbetssätt och metoder har för jämställdheten på en övergripande samhällsnivå, men också hur jämställdhetsintegrering påverkar enskilda organisationer och verksamheter.

Kerstin Alnebratt
Föreståndare

Nationella sekretariatet för genusforskning

Summary	5	INNEHÅLL
Förord	7	
Innehåll	9	
Inledning		
<i>Syfte och bakgrund</i>	11	
Översikt över publicerad forskning	13	
<i>Avgränsning</i>	13	
<i>Begrepp</i>	14	
<i>Översiktens funktion</i>	14	
<i>Upplägg</i>	14	
<i>Källor</i>	14	
Sveriges jämställdhetspolitiska mål och övergripande strategi	15	
Från anti-diskriminering till jämställdhetsintegrering	16	
Jämställdhetsintegrering i svensk statsförvaltning	18	
<i>Den vetenskapliga debatten kring jämställdhetsintegrering</i>	23	
Fallgropar i genomförandet av jämställdhetsintegrering	27	
<i>Kvinnorna ska bli som män</i>	27	
<i>Jämställdhetsintegrering tillför inget nytt</i>	28	
<i>Jämställdhetsintegreringens transformativa potential</i>	30	
<i>Svårigheten att jämställdhetsintegrera</i>	32	
<i>Jämställdhetsintegreringens komplexitet</i>	36	
<i>Avsaknad av politisk vilja</i>	37	
<i>Språngbrädor för ett framgångsrikt genomförande av jämställdhetsintegrering</i>	38	
<i>Grundförutsättningar för jämställdhetsintegrering</i>	38	
<i>Vunna erfarenheter av jämställdhetsintegrering</i>	42	
<i>Rekommendationer för fördjupad jämställdhetsintegrering</i>	43	
Sammanfattning	47	
I Sverige pågående forskning om jämställdhetsintegrering	51	
<i>Avgränsning</i>	51	
<i>Metod</i>	51	
<i>Kategorier pågående forskning</i>	52	
<i>Mest frekvent kategori: Kartläggande studier som berör jämställdhet</i>	54	
<i>Jämställdhet vanligare än jämställdhetsintegrering</i>	54	
<i>Kartläggande studier som berör jämställdhetsintegrering</i>	55	
<i>Resultatnriktade studier som berör jämställdhetsintegrering eller jämställdhet</i>	55	
<i>Pågående forskning i relation till de jämställdhetspolitiska målen</i>	56	
<i>Forskningsluckor</i>	57	
Käll och litteraturförteckning: Kunskapsöversikt publicerad forskning	60	

Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborgs universitet, fick 2008 ett regeringsuppdrag med uppgift att ge stöd till statliga myndigheters arbete med jämställdhetsintegrering. Syftet är att skapa långsiktighet och kontinuitet i jämställdhetsarbetet. Uppdraget som ska slutredovisas 2010 har namnet Program jämställdhetsintegrering i staten, Jämi.

Programmet har fyra utvecklingsområden direkt relaterade till de uppgifter regeringen pekade ut i uppdraget:

1. vidareutveckla metoder för jämställdhetsintegrering,
2. skapa forum för erfarenhetsutbyte kring jämställdhetsintegrering,
3. informera om jämställdhetsintegrering samt
4. skapa förutsättningar för långsiktigt stöd för jämställdhetsintegrering.

En betydelsefull bakgrund till uppdraget och program Jämi:s utformning är Nationella sekretariatets explicit uttryckta vilja att, som det formuleras i uppdraget: ”fungera som en brygga mellan jämställdhets- och genusforskningen och andra myndigheter, regering och riksdag när det gäller bl.a. jämställdhetspolitik. Regeringen gör bedömningen att det nu aktuella uppdraget kan stärka kunskapsbasen i arbetet med jämställdhetsintegrering och skapa en brygga mellan jämställdhetsforskningen och myndigheternas jämställdhetsarbete.” (IJ2008/1467/JÄM)

En av Jämi:s huvuduppgifter är att skapa förutsättningar för ett långsiktigt stöd för jämställdhetsintegrering.¹ En betydelsefull del i detta arbete är att lyfta fram och synliggöra den forskning som finns kring jämställdhetsintegrering. Syftet med denna kunskapsöversikt är därför att ge en överblick av forskning kring jämställdhetsintegrering, vetenskapliga diskussioner som förts på temat jämställdhetsintegrering och slutsatser som dragits. Med hjälp av översikten vill Jämi bidra till en fördjupad kunskap och diskussion kring jämställdhetsintegrering med utgångspunkt i forskning och beprövad erfarenhet. Rapporten kan därmed också ses som ett stöd i en vidareutveckling av jämställdhetsintegrering som strategi och process.

Kunskapsöversikten består av två delar: Den inledande delen fokuserar publicerad forskning och är författad av Camilla Norrbin, därefter följer en del som redogör för

1 Regeringsbeslut IJ 2008 1467 JÄM. Alltsedan den borgerliga regeringen tillträdde 2006 har den satsat stora summor på jämställdhetsarbete. Den har också fortsatt att stödja den jämställdhetspolitik tidigare regeringar slagit in på. Regeringen fattade t.ex. 2007 beslut om att tilldela Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, 100 miljoner kronor för att stödja jämställdhetsintegrering i kommuner, landsting, regionala självstyrelseorgan och kommunala samverkansorgan. Projektet har förstärkts ytterligare därefter. Syftet med satsningen är framför allt att kvalitetssäkra jämställdhetspolitiken och att samhällsservicen utvecklas så att den svarar mot både kvinnors och mäns villkor och behov. Se: Sand, Jimmy, *Att styra jämställt. Kartläggning av regleringen av myndigheternas utåtriktade jämställdhetsarbete, år 2007-2009*, Nationella sekretariatet för genusforskning, rapportserie 1/9, s 15.

pågående forskning och som är författad av Annika Olsson. Även om forskning kring jämställdhetsintegrering står i fokus för båda översikterna skiljer de sig åt vad gäller urval och material. Där Olssons kartläggning endast innefattar svensk forskning, tar Norrbins översikt också fasta på internationella studier. Mer ingående diskussioner kring avgränsningar och urval återfinns i respektive del.

Ambitionen med denna översikt över publicerad forskning är att samla vetenskapliga texter som behandlar jämställdhetsintegrering mer explicit. Utgångspunkten var att skapa en översikt över forskning med fokus på jämställdhetsintegrering i Sverige. Tanken var att samla och synliggöra både forskningen, men också de arbetssätt, metoder och modeller som utvecklats och prövats inom ramen för svenska institutioners verksamhet, för att ta tillvara och bygga vidare på denna kunskap. Forskning om svensk jämställdhetsintegrering och specifika metoder och modeller visade sig dock vara ett alltför smalt område. Få vetenskapliga verk i Sverige med detta tema har producerats. Forskningsfältet är däremot mer omfattande internationellt och det finns också ett omfattande flöde av tankar och idéer mellan länder och kulturer mycket tack vare utvecklingspolitikens och EU-samarbetets arbete med jämställdhetsintegrering. Jämi har därför valt att vidga perspektivet till att omfatta forskning kring jämställdhetsintegrering generellt. Detta är också i ett vetenskapligt perspektiv ett nödvändigt steg att ta, för att ta tillvara den rikedom av kunskap och erfarenhet som finns kring jämställdhetsintegrering inom internationell forskning och praxis.

Det finns en omfattande forskning om jämställdhet ur många olika vetenskapliga perspektiv, och forskning om jämställdhetsintegrering utgör endast en liten del av detta fält. I dag finns exempelvis ett snabbt växande fält av jämställdhetspolitisk forskning. Här studerar man både jämställdhet som begrepp och jämställdhet som politik. Enligt forskningen uppfattar de flesta politiska aktörer i dag jämställdhet som något positivt och jämställdhet är ett etablerat politikområde. Paradoxalt nog finns samtidigt ett betydande motstånd mot att ge kön betydelse i politiken.²

Denna framställning innefattar dock inte den forskning som berör jämställdhet i ett vidare perspektiv utan avgränsas till att kartlägga forskning om fältet jämställdhetsintegrering, en del av forskningen om jämställdhetspolitik. Forskning om begreppet jämställdhetsintegrering (*gender mainstreaming*) tas upp ur flera olika perspektiv, men fokus ligger på forskning som behandlar metoder och modeller för jämställdhetsintegrering samt resultat och effekter av jämställdhetsintegrering.

Eftersom jämställdhetsintegrering är en strategi och en process finns ett otal metoder och modeller som kan användas i arbetet med jämställdhetsintegrering. En del av dem finns med i denna översikt, andra inte. Eftersom syftet med denna framställning är att synliggöra vad som forskats på och kring förs ingen generell diskussion kring vilka modeller eller metoder som är mest förekommande i Sverige eller vilka som är att föredra etc. Översikten baseras på befintlig forskning om jämställdhetsintegrering och sätt att arbeta med jämställdhetsintegrering, inte på existerande modeller/metoder i sig.

Några metodhandböcker skrivna av svenska forskare finns dock med i framställningen, och det finns också ett antal obeforskade metodhandböcker samlade i litteraturför-

² Rönblom, Malin & Eduards, Maud, *Genusperspektiv på statsvetenskap*, HSV, Stockholm 2008, s 31.

teckningen under egen rubrik. Denna lista gör inga anspråk på att vara komplett. Det finns nämligen en stor samling metodhandböcker som kan vara av intresse producerade av exempelvis FN, EU-kommissionen och Samväldet (Commonwealth Secretariat). Att gå igenom dessa ryms inte inom denna översikts uppdrag.

Översiktens funktion

I denna framställning beskrivs forskningen om jämställdhetsintegrering, använda metoder och modeller endast översiktligt eftersom tanken med översikten är att den ska fungera som en vägvisare in i den vetenskapliga litteraturen. Genom att läsa denna text ska man kunna finna vägar vidare in i litteratur som tycks tillämpbar inom det område man själv arbetar. Man ska kunna bilda sig en uppfattning om hur t.ex. jämställdhetsintegreringsarbetet inom biståndsarbetet fungerar, vilka för- och nackdelar de metoder som använts har haft och vilka effekter på jämställdheten mellan kvinnor och män forskningen har kunnat påvisa.

Begrepp

I denna text används genomgående begreppet jämställdhetsintegrering. Ibland används också termerna *gender mainstreaming* och jämtegrering etc i tal och skrift för att beskriva strategin. Under senare år används oftast jämställdhetsintegrering i offentligt tryck och därför har den benämningen valts i denna framställning. För att beskrivningen av olika forskningsresultat ska bli så korrekt som möjligt kan dock termen *gender mainstreaming* förekomma i referaten.

Upplägg

Som en tydliggörande bakgrund inleds översikten med ett avsnitt som i korthet tecknar jämställdhetsarbetets olika faser under hundra år. Därefter beskrivs jämställdhetsintegreringens utveckling i Sverige sedan 1990-talet. Själva översikten av den forskning som bedrivits ägnas dels åt studier som diskuterat jämställdhetsintegrering ur ett teoretiskt perspektiv och dels åt mer empiriskt inriktade studier av jämställdhetsintegrering. Forskning kring arbetet med jämställdhetsintegrering, dess resultat och erfarenheter beskrivs under rubrikerna fallgropar och språngbrädor. Den jämställdhetsintegrering som enligt forskarna av olika skäl inte har fungerat eller varit problematisk har samlats i avsnittet fallgropar, för att synliggöra olika identifierade problem, medan framgångsrik jämställdhetsintegrering har samlats i avsnittet språngbrädor, för att synliggöra olika identifierade framgångsfaktorer. Under rubriken sammanfattning samlas resultaten från denna kunskapsöversikt. Den sista och kanske viktigaste delen av översikten är en käll- och litteraturförteckning över forskning om jämställdhetsintegrering. Käll- och litteraturförteckningen är inte komplett, men den ska som tidigare nämnts ses som en väg in i den vetenskapliga litteratur som behandlar jämställdhetsintegrering. Denna ligger sist i rapporten.

Källor

Huvuddelen av materialet som använts i översikten är hämtat från LIBRIS nationella söktjänst. Här finns information om bland annat böcker, tidskrifter, artiklar, elektroniskt publicerat material som finns på svenska universitets-, högskole- och forskningsbibliotek samt ett tjugotal folkbibliotek.³ En annan viktig söktjänst har varit Göte-

3 <http://libris.kb.se/>

borgs universitetsbiblioteks samling av fulltextdatabaser. Här finns referenser till exempelvis, böcker, tidskriftsartiklar, doktorsavhandlingar och rapporter. En del databaser har material i fulltext, t.ex. tidskriftsartiklar som kan läsas på skärmen, skrivas ut eller laddas ner. Jag har sökt referenser i allmänna och multidisciplinära databaser, men också i databaser som specialiserar sig på samhällsvetenskap och humaniora samt juridik.⁴ Exempel på databaser som använts är JSTOR, MUSE och SAGE Journals online. Utöver detta har offentligt tryck och material producerat av statliga verk och myndigheter kartlagts.

Att arbeta för ökad jämställdhet syftar till att skapa ett samhälle där kvinnor och män ska ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla områden i livet. Ordet jämställdhet myntades av författaren och debattören Eva Moberg och betydelsen av ordet etablerades i Sverige i samband med att frågan om lagstiftning mot könsdiskriminering kom upp på den politiska dagordningen i början av 1970-talet.⁵ Dagens svenska jämställdhetspolitik har som övergripande mål att ”kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv”. Utpekade delmål är en jämn fördelning av makt och inflytande mellan män och kvinnor, samma möjligheter till ekonomiskt oberoende, arbete och utbildning samt delat ansvar för hem och barn och frihet från könsrelaterat våld.

Jämställdhetsarbetet har sina historiska rötter i den tidiga kvinnorörelsen, där kampen för kvinnlig rösträtt som fördes kring det förra sekelskiftet, kanske är den mest kända delen. Utvecklingen har skett successivt och kan följas genom de olika lagförändringar som skett, exempelvis från lagen om allmän och lika rösträtt 1919, till jämställdhetslagen 1979 och diskrimineringslagen 2009. Idag finns inte längre några formella eller rättsliga hinder för jämställdhet i Sverige. Arbetet för reell jämställdhet för alla pågår emellertid alltjämt och är ett arbete som också ständigt kommer att pågå eftersom jämställdhet berör demokratins fundament.⁶

Sverige har antagit det övergripande målet att ett jämställdhetsperspektiv ska genomsyra alla delar av det arbete som sker i staten: regeringens arbete liksom det arbete som sker inom statliga verk och myndigheter. Sverige har med andra ord valt jämställdhetsintegrering som övergripande strategi i sitt jämställdhetspolitiska arbete.

Jämställdhetsintegrering definieras på flera olika vis, men den definition som är framtagen av Europarådet och används i Regeringskansliet används ofta i Sverige. Den säger att jämställdhetsintegrering är en:

4 <http://www.ub.gu.se/sok/db/search-db.xml?form=cat-list>

5 Moberg, Eva, ”Kvinnans villkorliga frigivning”, i *Unga Liberaler: nio inlägg i idédebatten*, Hederberg Hans (red.), 1961.

6 Olofsdotter Stensöta, Helena, *Jämställdhetsintegrering i statliga myndigheters verksamhet. Hur långt har myndigheterna nått? Vad beror det på? Hur kan arbetet utvecklas vidare?*, Nationella sekretariatet för genusforsknings rapportserie, 2/9, s 13.

SVERIGES JÄMSTÄLLDHETS- POLITISKA MÅL OCH ÖVERGRIPANDE STRATEGI

(om)organisering, förbättring, utveckling och utvärdering av beslutsprocesser, så att ett jämställdhetsperspektiv införlivas i allt beslutsfattande, på alla nivåer och i alla steg av processen, av de aktörer som normalt sett deltar i beslutsfattandet.⁷

Jämställdhetsintegrering innebär med andra ord att alla beslut som tas, stora som små, ska ta hänsyn till jämställdhetsaspekter. Tidigare politik var mer inriktad på att ta fram åtgärder för att hindra könsdiskriminering genom lagstiftning och utveckla program för att motverka att kvinnor och män hade olika villkor i samhället. Jämställdhetsintegrering har setts som en bättre strategi för ett jämställdhetspolitiskt arbete än tidigare åtgärder och program som inte upplevts som helt framgångsrika.⁸ Istället för att fokusera på förtryck och frigörelse kommer mänskliga rättigheter, kvalitet och ekonomisk effektivitet i centrum för politiken.⁹

Det är inte endast i Sverige jämställdhetsarbetet har breddats och fördjupats. Det har i hela Europa skett en uppbyggnad av institutioner som ska arbeta med jämställdhet och man har också stiftat jämställdhetslagar för att förstärka den formella jämställdheten. Förenta nationerna, FN, har också länge arbetat för att lyfta upp jämställdhetsfrågor på den politiska dagordningen.¹⁰

FRÅN ANTI-DISKRIMINERING TILL JÄMSTÄLLDHETSINTEGRERING

Den svenska jämställdhetspolitiken, så som den sett ut sedan 1970-talet, brukar delas upp i tre olika former av arbete, som i viss mån motsvarar olika faser. I den första formen eller fasen fokuserades arbetet på att ge alla oberoende av kön lika rättigheter, men också på att förbjuda diskriminering genom lagstiftning. Under 1970-talet genomfördes t.ex. lagar om lika lön mellan kvinnor och män och 1980 förbjöds särbehandling p.g.a kön i arbetslivet.

Antidiskrimineringslagstiftningen är viktig, men visade sig ha sina begränsningar i jämställdhetsarbetet. Så småningom utarbetades därför en jämställdhetspolitik som fokuserade på det som kallas för särskilda åtgärder. Det kan innefatta det som juridiken kallar för aktiva åtgärder mot diskriminering och det som benämns i termer av positiv särbehandling, men det behöver inte göra det. Exempelvis har speciella program för

7 *Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 19.

Definitionen finns i: *Gender mainstreaming: Conceptual framework, methodology and presentation of good practices*. Final Report of Activities of the Group of Specialists on Mainstreaming (EG-S-MS). Europarådet, 1998.

8 *Making women count: integrating gender into law and policy-making*, Beveridge, Fiona, Nott Sue & Stephen, Kylie (red.), Ashgate, Aldershot, 2000, s 10, 15f.

9 Dahlerup, Drude & Freidenvall, Lenita, *Kvotering*, Stockholm 2008, s 15.

10 Jämställdhet: <http://www.ne.se/lang/j%C3%A4mst%C3%A4lldhet> (2009-09-14);

Jämställdhetsintegrering: <http://www.ne.se/j%C3%A4mst%C3%A4lldhetsintegrering> (2009-09-14).

olika grupper i samhället genomförts i syfte att öka jämställdheten. Kvotering har varit en metod som använts i detta arbete, i svensk politik, men också utbildningar, öronmärkta pengar och kampanjer av olika slag har nyttjats. Program Jämi kan ses som ett exempel på denna politik, liksom stora delar av nuvarande regerings pågående satsningar.¹¹

Inom det internationella utvecklings- och biståndsarbetet började man under 1960- och 70-talen ifrågasätta arbetet med de s.k. kvinnofrågorna. Det fanns exempelvis missnöje med FN:s utvecklingsprogram som inte hade bidragit till att förbättra kvinnors förhållanden nämnvärt. Olika strategier prövades då för att bättre tillgodose kvinnors behov. Begreppet *mainstreaming* började användas under 1960- och 70-talen bland forskare och praktiker inom bl.a. gruppen ”Women in Development”, WID. *Mainstreaming* syftade till att bättre integrera kvinnor i beslutsfattandet och utformningen av utvecklingspolitiken. Biståndsorganen började också diskutera ”Gender and Development”, GAD för att understryka att jämställdhet berörde alla människor, inte enbart kvinnorna. Denna strategi fick dock kritik för att osynliggöra kvinnors villkor. *Gender mainstreaming* blev ett svar på kritiken.¹²

Denna tredje form av jämställdhetspolitik, jämställdhetsintegrering, syftar till att ge en bättre effekt än de tidigare. Statsvetarna Drude Dahlerup och Lenita Freidenvall har dock liksom många andra forskare påpekat att effekterna av jämställdhetsintegreringen är osäkra. Inte minst beror detta på att strategin inte pekar ut några speciella metoder, t.ex. kvotering, som ska användas. Ett annat problem är oklara mål. Vad ska jämställdhetsintegrering mer specifikt leda till?¹³ Förespråkarna för jämställdhetsintegrering menar emellertid att jämställdhetsintegrering kan utgöras av, för det första en anpassningspolitik, för det andra en politik som skapar en ny dagordning och för det tredje och slutligen en transformativ jämställdhetspolitik, som bidrar till att förändra själva strukturen i den organisation och det samhälle den verkar i. Detta bidrar i sin tur till att skapa jämställda organisationer och samhällen.¹⁴ (Detta är en diskussion

11 Se exempel på satsningar i: Nyberg Anita, *Mycket snack och lite verkstad? Jämställdhetspolitikens genomslag i statsbudgeten 1980-2012*, Nationella sekretariatet för genusforsknings rapportserie 3/10.

12 Sand Jimmy, *Att styra jämställt. Kartläggning av regleringen av myndigheternas utåtriktade jämställdhetsarbete, år 2007-2009*, Nationella sekretariatet för genusforsknings rapportserie 1/9, s 10f; Hannan, Carolyn, *Promoting equality between women and men in bilateral development cooperation: concepts, goals, rationales and institutional arrangements*, Dept. of Social and Economic Geography, Diss, Lunds universitet 2000, del 1, s 284f; Lister Marjorie & Carbone Maurizio (red.), *New pathways in international development: gender and civil society in EU policy*, Ashgate, Aldershot, 2006, s 3ff.

13 Dahlerup, Drude & Freidenvall, Lenita, *Kvotering*, SNS Förlag, Stockholm 2008, s 15; Se också: Verloo, Mieke, ”Displacement and Empowerment: reflections on the Concept and Practice of the Council of Europe Approach to Gender Mainstreaming and Gender Equality”, i *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 2005 12(3), s 344, 361.

14 Dahlerup, Drude & Freidenvall, Lenita, *Kvotering*, SNS Förlag, Stockholm 2008, s 11-15.

jag återkommer till och redogör för mer ingående i genomgången av forskningen och den akademiska diskussionen kring jämställdhetsintegrering).

Jämställdhetspolitiken är global och av olika beprövade strategier och metoder är jämställdhetsintegrering och uppbyggandet av myndigheter för jämställdhet de som har varit de minst kontroversiella. Kvotering har däremot förorsakat hårda debatter i många länder. Framgångarna för jämställdhetsintegrering som strategi tros bero på att internationella organisationer som FN och Världsbanken har varit drivande i policyutvecklingen och att strategin har blivit en symbol för det moderna sättet att arbeta. Dessutom hade grunderna till denna slags jämställdhetspolitik redan innan slagit rot i många länder. De löst sammanfogade tankarna kring jämställdhetsintegrering har gjort att olika länder också har kunnat tolka jämställdhet på sitt eget vis i sin egen kontext.¹⁵

JÄMSTÄLLDHETS- INTEGRERING I SVENSK STATS- FÖRVALTNING

I början av 1990-talet började strategin jämställdhetsintegrering användas i Sverige, detta innan begreppet i sig var etablerat. I propositionen *Delad makt och delat ansvar* (1993/94:147), som antogs 1994, sägs att ett jämställdhetsperspektiv ska integreras i all offentlig verksamhet från planerings- och beslutsprocessen till implementering och utvärdering av politiken.

Året efter att Sverige valde att låta ett jämställdhetsperspektiv genomsyra allt arbete som övergripande strategi för jämställdhetspolitiken antogs *gender mainstreaming* av FN:s fjärde kvinnokonferens i Beijing (1995) som strategi för medlemsstaterna i dokumenten Platform for Action och Pekingdeklarationen.¹⁶ Sverige var en pådrivande aktör i detta beslut.¹⁷

15 Squires, Judith, *The new politics of gender equality*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007, s 48f; Lombardo, Emanuela & Meier, Petra, "Gender mainstreaming in the EU: Incorporating a Feminist Reading?", i *European Journal of Women's Studies*, vol 13, maj 2006, s 151–166; Booth, Christine & Bennett, Cinnamon, "Gender Mainstreaming in the European Union: Towards a New Conception and Practice of Equal Opportunities?", i *European Journal of Women's Studies*, vol 9, nov 2002, s 430–446; Braithwaite, Mary, *Gender – sensitive and women friendly public policies a comparative analysis of their progress and impact: Executive summary*, EQUAPOL, 2005, s 12; Daly, Mary, "Gender Mainstreaming in Theory and Practice", i *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 12(3), 2005, s 433; Bäcktorp, Ann-Louise, *When the First-World-North Goes Local: education and gender in post-revolution Laos*, Umeå universitet, 2007, s 59; True, Jacqui & Mintrom, Michael, "Transnational Networks and Policy Diffusion: The Case of Gender Mainstreaming", *International Studies Quarterly*, vol 45, 2001:1, s 27-57.

16 Jämställdhet: <http://www.ne.se/lang/j%C3%A4mst%C3%A4lldhet> (2009-09-14); Jämställdhetsintegrering: <http://www.ne.se/j%C3%A4mst%C3%A4lldhetsintegrering> (2009-09-14); *Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 19 s 43f; Squires, Judith, *The new politics of gender equality*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007, s 38ff.

17 *Ändrad ordning: Strategisk utveckling för jämställdhet*, Ds. 2001:64, s 8.

Handlingsprogrammet pekar ut ett antal åtgärdsområden där kvinnor är särskilt utsatta, t.ex. fattigdom, utbildning, hälsa, våld, väpnade konflikter, inflytande, mänskliga rättigheter och miljö. I plattformen tog man också upp några metoder för att jämställdhetsintegrera. Man uppmanade aktörer att kartlägga kvinnor och mäns situation innan beslut togs och att analysera konsekvenserna av de beslut man planerade att ta för båda könen.¹⁸

Beslutet hade dock föregåtts av världsomfattande kamp för jämställdhet alltsedan FN bildades. Efter årtionden av påtryckningar utlyste FN 1975 till internationellt kvinnoår och samma år hölls den första kvinnokonferensen i Mexico City. FN antog därefter en konvention om avskaffande av all slags diskriminering mot kvinnor 1979 (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW*). Sverige har som ett land bland många ratificerat kraven och därigenom förbundit sig att leva upp till principerna i CEDAW-konventionen och Pekingplattformen.

Sverige har också tillsammans med andra länder arbetat aktivt i EU-samarbetet för att påverka unionen att göra jämställdhet till ett centralt mål för unionens alla samarbetsområden. Sverige var exempelvis pådrivande när Amsterdamfördraget från 1999 pekar ut jämställdhet som ett av EU:s grundläggande mål. EU valde också att prioritera jämställdhetsintegrering som strategi i jämställdhetsarbetet i fördraget. I dag finns också inom EU det som kallas för färdplan för jämställdhet mellan kvinnor och män 2006-2010. Men det finns dessutom stöd för jämställdhetsintegrering i Lissabonstrategin, sysselsättningsstrategin och strukturfonderna. Kommissionen har också program för sin interna jämställdhetsintegrering.¹⁹

Förutom de internationella konventioner och ramverk som drivit på det svenska arbetet så har även Sverige kontinuerligt arbetat med nationella arbetsgrupper och utredningar i syfte att förbättra sitt arbete med frågorna. Sveriges regering tillsatte 1997, Arbetsgruppen för metodutveckling i jämställdhetsarbetet, i syfte att utveckla metoder för arbetet med jämställdhetsperspektiv i alla politikområden. Uppdraget utmynnade 2001 i slutrapporten *Ändrad ordning: Strategisk utveckling för jämställdhet*.²⁰ Det är en av de första svenska sammanställningarna med prövade modeller och metoder för jämställdhetsintegrering. Arbetsgruppen gav också ut metodhandboken, "Gör det jämt. Att integrera jämställdhet i verksamheten" som är en sammanställning av dessa modeller och metoder.²¹ I syfte att stimulera jämställdhetsarbetet på kommunal

18 Hannan, Carolyn, *Promoting equality between women and men in bilateral development cooperation: concepts, goals, rationales and institutional arrangements*, Dept. of Social and Economic Geography, Diss, Lunds universitet 2000, del 1, s 285.

19 *Ändrad ordning: Strategisk utveckling för jämställdhet*, Ds. 2001:64, s 8; *Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 43.

20 *Ändrad ordning: Strategisk utveckling för jämställdhet*, Ds. 2001:64.

21 *Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 23f; *Gör det jämt. Att integrera jämställdhet i verksamheten*, 2001.

och landstingsnivå genomfördes också projektet JämKom inom Kommunförbundet. Där utarbetades och prövades metoder för att integrera jämställdhet i kommunala verksamheter, t.ex. 3 R metoden som sedan fått stor spridning.²²

Jämställdhetsintegreringsstrategins tillämpning i den svenska statsförvaltningen har utvärderats i flera utredningar. En viktig granskning gjordes av Riksrevisionsverket (RRV) 2000. Man utvärderade då hur jämställdhetsperspektivet kom till uttryck i regeringens regleringsbrev till myndigheterna budgetåren 1997 och 1999 och hur myndigheterna återrapporterade arbetet. RRV menade t.ex. att regleringsbrevens mål hade en otydlig koppling till de jämställdhetspolitiska målen. Kraven var inte konkreta. Vissa myndigheter hade och vissa hade inga återrapporteringskrav om jämställdhet och det fanns inga tydliga krav på tillämpning av jämställdhetsintegrering. RRV föreslog därför en tydligare strategi för jämställdhetsstyrningen.²³

Arbetsgruppen för metodutveckling i jämställdhetsarbetets förslag och Riksrevisionsverkets granskning utmynnade i att Styrgrupp för jämställdhetsintegrering i Regeringskansliet tillsattes 2002. Syftet var att skapa en plan för hållbar jämställdhetsintegrering i Regeringskansliet och statliga myndigheter.²⁴ Planen innebär bl.a. att samtliga tjänstemän i Regeringskansliet ska ha kunskaper om de centrala jämställdhetspolitiska frågeställningarna inom respektive politikområden, samt att samtliga departement ska ha en eller två jämställdhetssamordnare med ansvar att koordinera och driva på arbetet med jämställdhetsintegrering inom respektive departement. Styrgruppens plan fastställdes av regeringen att gälla för perioden 2004-2009.²⁵ Regeringskansliets projekt ”Jämna pengar” inleddes 2003, året efter styrgruppens arbete inleddes, och målet med det projektet var att stärka styrningen av jämställdhetsfrågorna i den statliga budgetprocessen och statsbudgeten.²⁶

År 2004 gavs Statskontoret i uppdrag av Jämställdhetspolitiska utredningen att genomföra en liknande granskning som RRV gjort några år tidigare. Statskontoret konstaterade att det inte skett några större förändringar sedan RRV:s granskning.²⁷

År 2004 tillsattes också Jämställdhetspolitiska utredningen med uppdraget att göra en översyn över svensk jämställdhetspolitik. Utredningen lämnade sitt slutbetänkande i

22 *Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 22f; Ds. 2001:64, s 68.

23 *Jämställdhet – hur styr regeringen?* Riksrevisionsverket 2000:17; *Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 25f.

24 *Stöd för framtiden: Om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 24.

25 *Makt att forma sambället och sitt eget liv: Jämställdhetspolitiken mot nya mål*, SOU 2005:66, s 542f.

26 *Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 24.

27 Statskontoret 2005:1; *Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 25f.

två delar 2005. Därefter antog riksdagen 2006 en jämställdhetspolitisk proposition.²⁸ Jämställdhetsintegrering utpekades återigen som huvudstrategi för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen. Enligt propositionens förslag beslutades att varje departement och politikområde ska ha ansvar för jämställdhet inom sitt ansvarsområde. Verksamhetsanpassade mål ska formuleras, myndigheter ska få uppdrag och återrapporteringskrav vad gäller jämställdhetsarbetet och uppföljning och utvärdering ska genomföras på området. Dessutom ska insatserna genomföras inom ramen för ordinarie verksamhet och resurser.²⁹

Dagens svenska jämställdhetspolitiska mål finns med andra ord beskrivna i propositionen *Makt att forma samhället och sitt eget liv - nya mål i jämställdhetspolitiken* (2005/06:155). Där sägs att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. För att uppnå detta har fyra delmål formulerats:

- Jämn fördelning av makt och inflytande.
- Ekonomisk jämställdhet.
- Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.
- Mäns våld mot kvinnor ska upphöra.³⁰

Samma år som betänkandet *Makt att forma samhället och sitt eget liv* överlämnades, 2005, tillsattes utredningen om stöd för jämställdhetsintegrering i staten. JämStöd, som utredningen kom att kallas, fick till uppdrag att bland annat informera om statliga myndigheters ansvar för genomförandet av jämställdhetspolitiken, att vidareutveckla metoder för jämställdhetsintegrering, samt att stödja erfarenhetsutbyte mellan myndigheter i fråga om jämställdhetsintegrering.³¹

En viktig del av JämStöds verksamhet var metodutveckling och gruppen utvecklade vad de låtit kalla både arbetsmodeller och metoder. Målsättningen var att ta fram ett batteri av modeller och metoder som skulle fungera som en verktygslåda för systematiskt utvecklingsarbete. Modellerna och metoderna finns utförligt presenterade i

28 *Makt att forma samhället och sitt eget liv: Jämställdhetspolitiken mot nya mål*, SOU 2005:66 och *Forskarrapporter till Jämställdhetspolitiska utredningen*, Prop. 2005/06:155.

29 Prop. 2005/06:155 *Makt att forma samhället och sitt eget liv: Nya mål i jämställdhetspolitiken*, s 53f.

30 *Delad makt och delat ansvar*, Prop. 1993/94:147; *Makt att forma samhället och sitt eget liv - nya mål i jämställdhetspolitiken*, Prop. 2005/06:155.

31 SOU 2007:15, s 79.

JämStöds metodbok *JämStöds praktika. Metodbok för jämställdhetsintegrering*.³²

Jämstöd lämnade sitt slutbetänkande 2007 tillsammans med metodboken för jämställdhetsintegrering och en idébok för chefer och jämställdhetsstrateger.³³ Jämstöds egna interna utvärderingar visade att deras metoder och arbetsmodeller fungerade väl.³⁴ Någon extern utvärdering av arbetet har inte gjorts.³⁵ I *Utredningen om stöd för jämställdhetsintegrering i staten* (2007) står att läsa:

Jämställdhetsintegrering är en av de riktigt stora utmaningar som de offentliga verksamheterna står inför. För inte kan det väl fortsätta vara frivilligt att försäkra sig om att servicen svarar lika väl mot kvinnors som mot mäns behov?³⁶

EU:s medlemsländers arbete med jämställdhetsintegrering av sina regeringskanslier har också utvärderats. Den utvärderingen visade att nästan alla EU:s medlemsländer arbetar systematiskt med att jämställdhetsintegrera. Dessa resultat presenterades i rapporten, *Gender mainstreaming in the EU member states: Progress, obstacles and experiences at Governmental level*, (2007). Där konstateras att en tydligt definierad politisk styrning är den viktigaste framgångsfaktorn för jämställdhetsintegrering enligt medlemsländerna. Den praktiska styrningen har dock inte varit lika genomgripande som den formella. Framgångsfaktorer är också hög kunskapsnivå, välutvecklad utbildning

32 Den viktigaste arbetsmodellen är Arbetsgång för hållbar jämställdhetsintegrering, den så kallade Trappan, som ska leda användaren stegvis fram till ett bestående jämställdhetsarbete. En andra modell kallades Strategiska framgångsfaktorer för planering och organisering av jämställdhetsintegrering – MUMS. Jämstöds Kartläggningsmetoder kallades: Den jämställda verksamheten, Granska verksamheten, Undersök verksamhetsprocesserna och JämKART – jämställdhetskartläggning. Jämställdhetsanalyserna kallades: JämKAS Plus – för att kartlägga ett könsmönster, Processkartläggning, JämKAS Bas – för att göra en systematisk genomlysning av verksamheten samt 4R-metoden – för att undersöka könsfördelning av makt och resursfördelning. En metod för utvärdering kallades: JämUR – för att följa upp resultaten. *Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 32ff; Också Gertrud Åström har samlat en rad metoder för jämställdhetsintegrering i en bok: Åström, Gertrud, *Det är alltid rätt tid och plats att börja jämtegrera*, 2007.

33 SOU 2007:15.

34 *Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 9.

35 Nardin Crisbi har dock undersökt erfarenheter gjorda inom ramen för JämStöds öppna utbildningar och diskuterar deras betydelse. Crisbi, Nardin, *Att knyta samman – i spåren av JämStöds öppna utbildningar*, Nationella sekretariatet för genusforskningens promemorior, juni 2009.

36 *Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 15.

samt könsuppdelad statistik. Däremot har få medlemsstater ännu utvärderat sitt arbete med jämställdhetsintegrering inom Regeringskanslierna.³⁷

Jämställdhetsintegrering bygger vidare på tidigare jämställdhetsarbete, men är baserad på en vidareutvecklad teoretisk förståelse kring varför ojämställdheten mellan könen är så stabil samt hur den upprätthålls och reproduceras i samhället. Man kan beskriva det som att man fokuserar institutionernas organisering och praktik och vilken betydelse det har i sammanhanget snarare än kvinnors underordning.³⁸

Den vetenskapliga debatten kring jämställdhetsintegrering

Den akademiska debatten om jämställdhetsintegrering har fokuserat två problemområden. Forskare har för det första debatterat kopplingarna mellan jämställdhetsintegrering och annan jämställdhetspolicy. För det andra har debatten kretsat kring jämställdhetsintegreringens användbarhet och räckvidd.

Teresa Rees har pekat ut tre kategorier av jämställdhetsarbete:

1. antidiskriminering,
2. särskilda åtgärder och
3. jämställdhetsintegrering.

Kategorin antidiskriminering baseras på den liberala principen om lika rättigheter och likhet inför lagen. Lagar stiftas i denna riktning för att uppnå jämställdhet och lagstiftningen går ut på att eliminera orättvisor.

Kategorin särskilda åtgärder är en typ av jämställdhetsarbete som fokuserat på kvinnor och orsakerna till att de inte har samma ställning i samhället som män. Rees pekar på två problem med denna politik: särskilda åtgärder riktar ofta in sig på att hjälpa kvinnor att mäta upp till män och politiken leder heller inte till att maktstrukturerna belyses.

Jämställdhetsintegrering som kategori innefattar arbete som verkar transformativt enligt förespråkarna eftersom det belyser skillnader mellan könen och obalanser i maktdistri-

37 Sterner, Gunilla & Biller, Helene, *Gender mainstreaming in the EU member states: Progress, obstacles and experiences at Governmental level*, Regeringskansliet 2007, s 36. *Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, SOU 2007:15, s 44f. Projektet utvärderades av Anne-Marie Morhed. Se Morhed, Anne-Marie, *Evaluation of the Project: Implementation of Gender Mainstreaming at Governmental Level in the EU Member States*, 2007.

38 Beveridge, Fiona, Nott, Sue & Stephen, Kylie, "Moving Forward with mainstreaming", i *Making women count: integrating gender into law and policy-making*, Beveridge, Fiona, Nott, Sue & Stephen, Kylie (red.), Ashgate, Aldershot, 2000, s 277f.

butionen. Att arbeta med jämställdhetsintegrering ska leda till att både kvinnor och män synliggörs och deltar på lika villkor i offentligheten likväl som i det privata.³⁹

Strategins transformativa potential försvinner dock ofta i dagens teknokratiska organisationer menar forskningen. De som kritiserar jämställdhetsintegrering som strategi är rädda för att den anpassar eller kommer att anpassa jämställdhetspolitiken så att den passar in i dagens marknadsanpassade myndigheter, anpassningspolitik kallad.⁴⁰ Flera forskare har också påpekat det nödvändiga med en feministisk dagordning för framgång, vilket har visat sig vara svårt att uppfylla.⁴¹ Ellen Khulman har t.ex. i sin forskning om jämställdhetsintegrering inom hälsoområdet påpekat att ett feministiskt perspektiv måste införas i hälsoområdet om jämställdhetsintegrering ska få önskad och eftersträvd effekt.⁴²

En annan viktig diskussion kring jämställdhetsintegreringen berör dess användbarhet och räckvidd. Vissa forskare menar här att strategin inte skiljer sig nämnvärt från andra jämställdhetsstrategier. Även om jämställdhetsintegrering inriktar sig på att analysera strukturer är processerna alltför komplicerade för att resultaten ska skilja sig från de resultat annan politik kan åstadkomma.⁴³ Andra forskare är mer positiva till att jämställdhetsintegrering faktiskt kan åstadkomma strukturell förändring.⁴⁴

Kritiken mot jämställdhetsintegrering kan sammantaget delas in i fyra delar.

- För det första menar kritiker att jämställdhetsintegrering reproducerar könsskillnader eftersom den bygger på att synliggöra skillnaderna mellan män och kvinnor.

39 Schmidt, Verena, *Gender Mainstreaming - an Innovation in Europe? The Institutionalisation of Gender Mainstreaming in the European Commission*, Budrich, Zugl: Bochum, Univ, Diss, 2003. Opladen, 2005, s 33f; Pollack, Mark A. & Hafner-Burton, Emilie, *Mainstreaming Gender in the European Union*, Harvard Law School, Cambridge, 2000, s 3.

40 Squires, Judith, *The new politics of gender equality*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007, s 137. Se: Booth, Christine & Bennett, Cinnamon, "Gender Mainstreaming in the European Union: Towards a New Conception and Practice of Equal Opportunities?", i *European Journal of Women's Studies*, vol 9, nov 2002, s 443; Bäcktorp, Ann-Louise, *When the First-World-North Goes Local: education and gender in post-revolution Laos*, Umeå universitet, 2007, s 58.

41 Lombardo, Emanuela, "Integrating or Setting the Agenda? Gender Mainstreaming in the European Constitution-Making Process", i *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, vol 12, 2005:3, s 412-432; Bäcktorp, Ann-Louise, *When the First-World-North Goes Local: education and gender in post-revolution Laos*, Umeå universitet, 2007, s 58.

42 Kuhlmann, Ellen, "From Women's Health to Gender Mainstreaming and back Again: Linking Agendas and New Governance in Healthcare", i *Current Sociology*, vol 57, mars 2009, s 135-154.

43 Jmf: Benschop, Yvonne & Verloo, Mieke, "Sisyphus' sisters: can gender mainstreaming escape the genderedness of organizations?", *Journal of gender studies*, 2006(15):1, s 19-33.

44 Schmidt Verena, *Gender Mainstreaming - an Innovation in Europe? The Institutionalisation of Gender Mainstreaming in the European Commission*, Budrich, Zugl: Bochum, Univ, Diss, 2003. Opladen, 2005, s 35f; Jmf: Daly, Mary, "Gender Mainstreaming in Theory and Practice", i *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 2005, 12(3), s 448.

- För det andra menar kritiker, som tidigare nämnts, att jämställdhetsintegrering inte är något nytt i förhållande till tidigare använda metoder. Det är bara språket kring jämställdhet som har moderniserats.
- För det tredje menar kritiker att jämställdhetsintegrering är för komplicerat för att genomföras, det hotar andra former av jämställdhetsarbete och/eller det är genomdrivet för att skapa arbetstillfällen för jämställdhetsexperter.⁴⁵
- För det fjärde, det faktum att det är ett arbete som måste ske kontinuerligt utan slut har också kritiserats. Man menar att det då är strategin som har blivit målet i sig, inte ökad jämställdhet.⁴⁶

Judith Squires sammanfattar diskussionen och menar att litteraturen kring jämställdhetsintegrering delar upp strategin i två huvudfåror där den ena använder sig av jämställdhetsexperter för att implementera eller integrera politiken, medan den andra fåran förespråkar dialog med medborgarna genom opinionsbildning. Hon lyfter fram att det som är viktigt för jämställdhetsexperterna är att de i sitt arbete använder sig av evidensbaserad kunskap. Arbetar man med dialog med medborgarna är det viktigt att fokusera mer på deltagande och stärkande av missgynnade grupper.

• Jämställdhetsexperter bör använda evidensbaserad kunskap   • Medborgardialog bör inkludera och stärka missgynnade grupper

Hon konstaterar också att i forskningen är det den senare strategin som har ansetts önskvärd, medan det är den förra som förespråkats av den politiska ledningen i många länder.⁴⁷

Squires menar att jämställdhetsintegrering har lyfts fram som en försåtligt enkel strategi att beskriva, men en extremt svår metod att använda. Hon menar dock att det inte finns något som kan beskrivas som enkelt med jämställdhetsintegrering. Användarna av strategin måste kunna mycket om genus, jämställdhet och om integrering. De måste

45 Schmidt Verena, *Gender Mainstreaming - an Innovation in Europe? The Institutionalisation of Gender Mainstreaming in the European Commission*, Budrich, Zugl: Bochum, Univ, Diss, 2003. Opladen, 2005, s 68-73.

46 Eveline, Joan & Todd, Patricia, "Gender Mainstreaming: The Answer to the Gender Pay Gap?", i *Gender, Work and Organization*, 2008, s 7ff.

47 Squires, Judith, *The new politics of gender equality*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007, s 41; Jmf. *Mainstreaming gender, democratizing the state? Institutional Mechanisms for the advancement of women*, M. Rai, Shirin (red), Manchester University Press, Manchester & New York, 2003; Kouvo, Sari, *Making just Rights? Mainstreaming Women's Human Rights and a Gender Perspective*, Uppsala 2004, s 199; Squires, Judith, "Is mainstreaming Transformative? Theorizing mainstreaming in the Context of Diversity and Deliberation", i *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, vol 12, 2005:3, s 366-388; Sylvia Walby, "Gender mainstreaming: Productive Tension in Theory and Practice", i *Social Politics*, 2005, s 321-343.

också kunna identifiera jämställdhetsproblem, genomföra åtgärder och utvärdera dessa, vilket har visat sig vara mycket svårt.⁴⁸

Judith Squires undersöker även jämställdhetsarbetets tre former. Hon beskriver uppkomsten och utvecklingen av kvotering, institutioner för jämställdhet och jämställdhetsintegrering. Hon undersöker också hur framgångsrika de olika strategierna har varit och är positiv till deras effektivitet. Hon förespråkar därför en mångfacetterad strategi för jämställdhet som bygger på en demokratisk grund snarare än på en teknokratisk. Dessutom understryker hon vikten av att analysera ojämlikheter inom könen för att kunna verka för jämställdhet. Ett intersektionalitetsperspektiv är också något som har efterfrågats av flera som kritiserat jämställdhetsintegrering som strategi.⁴⁹

Squires efterlyser:

- En mångfacetterad strategi
- Demokratisk grund – inte teknokratisk
- Ett intersektionellt perspektiv

Gemma M. Carney tar upp en annan aspekt av jämställdhetsintegrering. Hon analyserar användningen av begreppet som metafor i politiken. Många länder och internationella organisationer har tagit beslut om att använda jämställdhetsintegrering för att skapa jämställda förhållanden mellan män och kvinnor och långsiktigt hållbara samhällen. Genom jämställdhetsintegrering har man velat röra sig från arbetet med kvinnors rättigheter mot kärnan av det politiska arbetet, men man har istället fastnat i ett arbete med att samla kvantitativa data om skillnaderna mellan kvinnor, män och deras liv. Man har dock inte lyckats analysera varför dessa skillnader uppstått och än mindre förmått göra något åt situationen. Hon menar att metaforen jämställdhetsintegrering fortfarande fylls med kvinnliga förtecken och det kan förklara att implementerandet av strategin inte varit alltför framgångsrikt. Metaforen jämställdhetsintegrering skulle dock kunna hjälpa till med att skapa en vision om jämställdhet som kan appellera till beslutsfattare.⁵⁰

48 Squires, Judith, *The new politics of gender equality*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007, s 68.

49 Squires, Judith, *The new politics of gender equality*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007; Bäcktorp, Ann-Louise, *When the First-World-North Goes Local: education and gender in post-revolution Laos*, Umeå universitet, 2007, s 59; Eveline, Joan, Bacchi, Carol & Binns, Jennifer, "Gender mainstreaming versus Diversity mainstreaming: Methodology as Emancipatory Politics", i *Gender, Work and Organization*, vol 16, 2009:2, s 198-216; Porter, Fenella & Sweetman, Caroline, "Editorial", i *Gender & Development*, 2005:1, s 3.

50 Carney, Gemma M, "Data, anecdote and metaphors in gender equality policy-making. Merging 'intellectual and real world mainstreaming'", i *Political language and metaphor: interpreting and changing the world*, Carver, Terrell & Pikalo, Jernej (red.), Routledge, London, 2008, s 165-181; Eveline, Joan, Bacchi, Carol & Binns, Jennifer, "Gender Mainstreaming versus Diversity Mainstreaming: Methodology as Emancipatory Politics", i *Gender, Work and Organization*, vol 16, 2009:2, s 198-216.

FALLGROPAR I GENOMFÖRANDET AV JÄMSTÄLLD- HETSINTEGRERING Kvinnorna ska bli som män

De som har förespråkade jämställdhetsintegrering som strategi för ökad jämställdhet har ofta kritiserat användandet av det arbete som kategoriserats som särskilda åtgärder eftersom de enligt kritikerna ofta riktar in sig på att hjälpa kvinnor att mäta upp till män och att politiken då inte leder till att maktstrukturerna belyses. Denna kritik har dock också riktats mot jämställdhetsintegreringen.

I boken *Equal pay and gender mainstreaming in the European employment strategy*,⁵¹ från 2003 undersöks huruvida jämställdhetsintegrering är en bra strategi att använda för att motverka löneskillnader mellan kvinnor och män i Europa. Under 1990-talet har EU genom European Employment Strategy (EES) pressat på sina medlemsländer att förbättra kvinnors förhållanden på arbetsmarknaden och minska lönegapet mellan män och kvinnor. Jämställdhetsintegrering har pekats ut som strategin som ska användas. Tidigare forskning har dock visat att när medlemsländerna använt jämställdhetsintegrering för att förbättra kvinnors villkor på arbetsmarknaden har fokus legat på att aktivera kvinnorna genom att ta bort hinder för deras insteg på arbetsmarknaden. Det har också varit fokus på kvantitativa aspekter av kvinnors arbete. EU:s medlemsländer har inte tagit ett helhetsgrepp om frågan trots att det är syftet med jämställdhetsintegrering. Författarna till *Equal pay and gender mainstreaming in the European employment strategy* menar att de ideologiska, institutionella, politiska och lagliga hindren för jämställda löner alla måste beaktas när man arbetar med jämställdhetsintegrering. Eftersom medlemsländerna fokuserat sitt arbete på att aktivera kvinnor har den viktigaste orsaken till löneskillnaderna på arbetsmarknaden: könsarbetsdelningen, kommit i bakgrunden. Om löneskillnaderna ska försvinna måste medlemsländerna i stället för att fokusera på kvinnorna koncentrera sitt arbete på att bryta sociala normer, men också arbeta med att skapa en god arbetsmiljö för alla på arbetsmarknaden. Hittills har man skapat program för att öka kvinnors kompetens, minska marginaleffekter när man går från bidrag till avlönat arbete och ändrat skatteregler. Kvinnors möjligheter till karriärutveckling och livslångt lärande har däremot inte stått i fokus även om man idag, exempelvis vet att kvinnors brist på utbildning inte är ett problem.

Identifierade problem i arbetet med jämställdhetsintegrering inom EU

- Enbart kvantitativa aspekter
- Ett helhetsgrepp saknas
- Kvinnors arbetsvillkor berör arbetsvillkor i stort
- För mycket fokus på kvinnor – arbetsdelningen tappats bort

Allt är dock inte enbart negativt. Forskarna menar att EU:s arbete med att, genom jämställdhetsintegrering, förbättra kvinnors förhållanden på arbetsmarknaden och minska lönegapet mellan män och kvinnor, har haft flera goda effekter. Det har givit

51 *Equal pay and gender mainstreaming in the European employment strategy*, Magnusson, Lars, Mósesdóttir, Lija & Pascal, Amparo Serano (red.), ETUI, Bryssel, 2003.

jämställdhet på arbetsmarknaden en central position i arbetsmarknadspolitiken och det har givit olika grupper i samhället politisk möjlighet att föra fram sina önskemål på detta politikområde. Viktigast för denna utveckling är att författarna menar att EU:s politik har givits viktiga metodiska verktyg, t.ex. statistiska och institutionella, för arbetet med jämställdhetsintegrering på arbetsmarknaden.⁵²

Positiva effekter av arbetet med jämställdhetsintegrering inom EU

- Jämställdhet på arbetsmarknaden har kommit i fokus
- Fler röster hörs
- Metodiska verktyg i arbetet med jämställdhetsintegrering

Ett exempel på en svensk undersökning som kommer fram till liknande resultat är Malin Rönnbloms studie av arbetet med att jämställdhetsintegrera regionalpolitiken i Sverige och Norge från 2005. Hon kan konstatera att trots skillnader i politiken i länderna är det arbete som sker genom jämställdhetsintegrering fokuserat på kvinnor. Dessutom ses kvinnor främst som en homogen minoritet i regionalpolitiken likt unga människor eller invandrare. Kvinnornas tillkortakommanden vad gäller regional tillväxt läggs på dem själva. Jämställdhetsintegreringen syftar därför främst till att hjälpa kvinnor att delta som en jämställd part i ”riktig” tillväxt och regional utveckling.⁵³

Identifierade problem med jämställdhetsintegrering i svensk regionalpolitik

- Fokus ligger på kvinnor
- Kvinnor ses som en homogen minoritet
- Politiken syftar till att hjälpa kvinnor

Jämställdhetsintegrering tillför inget nytt

En kritik som hänger samman med detta problem (att arbete som betecknas som del av jämställdhetsintegrering riktas mot kvinnor) är att jämställdhetsintegrering inte är något nytt i förhållande till tidigare använda strategier och metoder. I många utvärderingar av hur jämställdhetsintegrering genomförts i olika organisationer har man kunnat se att jämställdhetsintegrering visserligen genomförts relativt snabbt, medan målet jämställdhet inte ännu uppnåtts. De institutionella förändringarna som krävs för att uppnå jämställdhet har inte genomförts. I vissa fall har man endast döpt om olika jämställdhetsåtgärder som man använt tidigare till jämställdhetsintegrering.⁵⁴

52 *Equal pay and gender mainstreaming in the European employment strategy*, Magnusson, Lars, Mósesdóttir, Lija & Pascal, Amparo Serano (red.), ETUI, Bryssel, 2003. Jmf: Eveline, Joan & Todd, Patricia, “Gender Mainstreaming: The Answer to the Gender pay Gap?”, i *Gender, Work and Organization*, 2008, s 7.

53 Malin Rönnblom, ”Letting Women in? Gender Mainstreaming in Regional policies”, i *Nordic Journal of Women's Studies*, 2005, vol 13, nr 3, s 164–174.

54 Squires, Judith, *The new politics of gender equality*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007, s 70f.

Ett sätt att undvika att fokusera jämställdhetsintegrering till kvinnor som grupp har varit att skapa en feministisk dagordning. Detta har dock, som tidigare nämnts, visat sig vara svårt att uppfylla. Nicholas Piálek har exempelvis i sina studier av hjälporganisationen Oxfam i Storbritannien från 2008 visat att det har varit svårt för organisationen att integrera jämställdhet i det dagliga arbetet. Trots att Oxfam liksom andra Non Governmental Organisations, NGO:s har valt att arbeta med jämställdhetsintegrering av ideologiska skäl har mycket av deras arbete stannat vid att integrera jämställdhetsarbetet i de organisatoriska strukturerna. Att få det att genomsyra det dagliga arbetet har varit svårare. Jämställdhetsintegreringen har varit beroende av enskilda personer som i vissa fall försvunnit från verksamheten. I arbetet ute på "fältet" menar Piálek har de mer radikala analyserna av ojämställdheten mellan män och kvinnor fått stå tillbaka. Det beror både på att feministiska analyser inte har haft genomslag och att det praktiska hjälparbetet stått i fokus. Författaren menar att jämställdhetsintegreringens politiska koppling måste diskuteras. Man måste skilja på det praktiska arbetet med normförändringar och den politiska processen som syftar till värderingsförändringar. Om skillnaden mellan normer och värderingar diskuterades mer öppet borde det vara lättare att jämställdhetsintegrera organisationer som Oxfam. Inte bara det personliga är politiskt utan också det professionella.⁵⁵

Erfarenheter av jämställdhetsintegrering inom en hjälporganisation

- Jämställdhetsintegreringen har "fastnat" i organisationen – ej nått verksamheten
- Arbetet är alltför beroende av enskilda personer
- Avsaknad av feministisk analys
- Avsaknad av koppling mellan politik och praktik

Emanuela Lombardo och Petra Meier har undersökt om jämställdhetsintegreringen av EU:s familje- och jämställdhetspolitik bygger på feministisk analys eller inte. I sin studie från 2006 kan de konstatera att det endast är i delar av jämställdhetspolitiken som feministisk teori finns representerad. Familjepolitiken är till största delen riktad mot kvinnor och policydokumenten bär inga spår av vilja att involvera män i politikområdet. Författarna konstaterar att jämställdhetsintegrering inte nödvändigtvis behöver vara baserad på feministisk teori, men om strategin inte är det kommer resultaten aldrig bli mer än magra. De konstaterar också att det är svårt både för jämställdhetsexperter och andra att inte koncentrera sig på kvinnor i sitt integreringsarbete. Om jämställdhetsintegreringen ska lyckas måste dock männen involveras i politiken. Det är också viktigt att åtgärderna för att skapa jämställdhet utvärderas så att de uppnår målen. Intersektionalitet måste dessutom vävas in i politiken för att jämställdhet ska

55 Piálek, Nicholas, "Is this really the end of the road for gender mainstreaming?: getting to grips with gender and institutional change", i *Can NGOs make a difference? : the challenge of development alternatives*, Bebbington Anthony J, Hickey, Samuel & Mitlin, Diana C (red), Zed Books, Lonsdon, 2008, 279-297.

uppnås. Slutligen efterlyser författarna en starkare feministisk debatt som kan påverka EU-politiken.⁵⁶

Jill Rubery har sammanställt forskning kring jämställdhetsintegrering inom EU:s arbetsmarknadspolitik. Hon kan också konstatera att politiken saknar ett feministiskt perspektiv. Å ena sidan har det funnits en stark uppslutning kring EU:s mål att fler kvinnor måste beredas plats på arbetsmarknaden. Å andra sidan har kvinnors ställning på arbetsmarknaden eller deras arbetsmiljö inte varit föremål för diskussion. Hon efterlyser en genusanalys av de politiska förslagen och hur de påverkar jämställdheten. Den ekonomiska politiken måste dessutom i grunden analyseras ur ett genusperspektiv. Hon exemplifierar detta med problemområdet deltidarbete. Inom EU talar man om deltidarbete i neutrala termer, utan att koppla det till kvinnor, genusarbetsdelning eller låglönejobb. Engagemanget för att lägga ett genusperspektiv på andra områden som rekrytering, karriärmöjligheter, löneutveckling, arbetstid eller barnomsorg är också svagt. Arbetsmarknadspolitikens fokuserar istället efterfrågan på arbetskraft. Rubery menar att jämställdhetsintegreringen måste syfta till att genom genusanalys förändra exempelvis arbetsmarknadspolitikens. Hur denna förändring ska komma till stånd är hon mer osäker på. Hon ställer frågan om det är bäst att låta experter genomföra förändringarna eller om jämställdhetsintegrering ska bygga på en bred satsning på utbildning av aktörer inom alla politikområden. Ett ytterligare problem för en framgångsrik jämställdhetspolitik är att övergripande politiska mål inom olika områden inte stämmer överens med strävan mot jämställdhet.⁵⁷

Erfarenheter från EU:s familje-, jämställdhets och arbetsmarknadspolitik

- Feministisk teori och debatt stärker arbetet
- Jämställdhetsintegrering berör alla – både kvinnor och män
- Sätt upp tydliga mål och utvärdera
- Ett intersektionellt perspektiv krävs
- Konsekvensanalys av ekonomisk politik och arbetsmarknadspolitik saknas
- Genusanalys av problemformuleringar behövs
- Politiska mål kan motverka varandra

Jämställdhets- integreringens transformativa potential

Huvudkritiken av jämställdhetsintegrering som strategi kan sägas vara den skakiga utsagan om dess transformativa potential. Kritikerna menar att strategin snarare har utgjorts av en anpassningspolitik som kommit att foga in jämställdhetspolitiken i dagens marknadsanpassade myndigheter.

56 Lombardo, Emanuela & Meier, Petra, "Gender Mainstreaming in the EU: Incorporating a Feminist Reading?", i *European Journal of Women's Studies*, 2006:13, s 151-166.

57 Rubery, Jill, "Reflections on Gender mainstreaming: An Example of Feminist Economics in Action?", i *Feminist Economics* 11 (3), 2005, s 1–26.

Eva Wittbom studerar i sin avhandling från 2009 Banverkets och Vägverkets styrning mot det sjätte transportpolitiska delmålet, ett jämställt transportsystem. Hennes syfte är att utifrån ett institutionellt perspektiv och ett genusperspektiv studera hur målstyrningsprocesser fungerar vad gäller jämställdhetsintegrering. Hon konstaterar att jämställdhet har integrerats i transportområdet, medan jämställdhetsintegreringen inte har inneburit en förändring av verksamhetens innehåll. Kvinnor har istället fått anpassa sig till de normer och den kultur som är förhärskande inom området. Maktperspektivet har saknats i genusanalysen av transportpolitiken. För att systemet ska förändras måste arbetet med jämställdhetsintegrering nå bortom målstyrningsprocessen och in i politikområdets kärna.⁵⁸

Erfarenheter från Ban- och Vägverket

- Verksamhetens innehåll är oförändrat
- Maktperspektiv saknas
- Efterlyser diskussion om transportpolitikens kärna

I en mindre men liknande studie undersökte Clara Greed 2005 varför jämställdhet inte framgångsrikt har kunnat integreras i stadsplaneringen i Storbritannien. Problemen finns enligt författaren både på central och lokal nivå. Hon menar att politiken på central nivå måste fatta beslut som pekar ut jämställdhetsarbetet som viktigt för stadsplaneringen och man måste också lyfta fram betydelsen av kön i detta arbete. Den personal som arbetar med stadsplanering på lokal nivå måste utbildas i jämställdhetsintegrering. Eftersom frågor som berör jämställdhet i stadsplaneringen ofta rör många olika organisationer på lokal nivå måste dessa uppmuntras att arbeta tillsammans i dessa frågor och skapa en holistisk syn på problemet.⁵⁹

Erfarenheter från stadsplanering i Storbritannien

- Politiska mål behöver konkretiseras
- Kunskapshöjning genom utbildning krävs
- Samordning för ökad helhetssyn och konkretisering

Suzanne Clisby undersökte samma år en lag stiftad i mitten av 1990-talet i Bolivia med syfte att flytta makt och resurser över vissa frågor från nationell till lokal nivå för att förbättra utvecklingen. Lagen syftade också till att öka kvinnors deltagande i lokal politik. Clisby konstaterar att lagen dock har kommit att motverka kvinnors traditionella former för politiska deltagande på lokal nivå. I och med att mer makt och resur-

58 Wittbom, Eva, *Att spränga normer: om målstyrningsprocesser för jämställdhetsintegrering*, Stockholm 2009, s 196ff.

59 Greed, Clara, "Overcoming the Factors Inhibiting the mainstreaming of Gender into Spatial Planning Policy in the United Kingdom", i *Urban Studies*, vol 42, 2005:4, s 719, 743f.

ser flyttades till den lokala nivån ökade statusen och det har också väckt mäns intresse för lokalpolitik. Detta misslyckande berodde till stor del på att man inte genomförde en noggrann genusanalys av de strukturella hindren för kvinnors politiska deltagande på lokal nivå.⁶⁰ Erfarenheten man kan dra från detta exempel är att bristen på konsekvensanalyser med ett jämställdhetsperspektiv kan ge motsatt effekt mot vad man söker.

Svårigheten att jämställdhetsintegrera

En lång rad studier har pekat ut likartade problem som de jag tagit upp ovan i EU:s arbete med att integrera jämställdhet i organisationen och dess politik. I en artikel av Emanuela Lombardo från 2005 konstateras att EU inte har lyckats skapa en ny dagordning genom jämställdhetsintegreringen utan politiken syftar istället till att integrera jämställdhet och kvinnor i det politiska systemet. Det som hindrar att en ny dagordning skapas är den hierarkiska och manligt dominerade maktstruktur som är förhärskande inom systemet idag. Också den dominerande neoliberala politiken har verkat hindrande för sociala frågor och jämställdhetsfrågor.⁶¹

I en artikel från 2005 undersöker Maria Stratigaki utvecklingen av jämställdhetsintegreringen inom EU. Hon menar att jämställdhetsintegreringens ursprungliga syfte inom EU var att öka jämställdheten inom unionen, men att det har blivit en strategi som neutraliserar effekterna av den positiva särbehandling av kvinnor som genomfördes innan. Denna strategi hade börjat utmana EU:s maktstrukturer och förändra både politik och institutioner. Författaren ser det som ett bevis för att jämställdhetsintegreringen inte är transformativ. En positiv aspekt med strategin är dock att fler politikområden idag tar hänsyn till jämställdhetsaspekter än tidigare.⁶²

Verena Schmidt har studerat huruvida jämställdhetsintegrering kan betecknas som en innovativ institution inom Europeiska unionen. Lite försiktigt menar hon att jämställdhetsintegrering har integrerats inom EU på en diskursiv nivå, men som en institution fungerar det endast för de som arbetar med jämställdhet.⁶³ Marjorie Lister påpekar att jämställdhet aldrig har ingått i EU:s politiska kärna och därför är unionens retoriska åtaganden gentemot jämställdhetspolitiken oftast starkare än det praktiska arbetet. EU har dock gradvis förbättrat kvinnors förhållanden inom unionen.⁶⁴ Karin Arts visar

60 Clisby, Suzanne, "Gender mainstreaming or just more male-streaking? Experiences of popular participation in Bolivia", i *Gender & Development*, vol 13, 2005:2, s 23-35.

61 Lombardo, Emanuela, "Integrating or Setting the Agenda? Gender Mainstreaming in the European Constitution-Making Process", i *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, vol 12, 2005:3, s 412-432.

62 Stratigaki, Maria, "Gender mainstreaming vs Positive Action: An Ongoing Conflict in EU Gender Equality Policy", i *European Journal of Women's Studies*, 2005: 12, s 165-186.

63 Schmidt Verena, *Gender Mainstreaming - an Innovation in Europe? The Institutionalisation of Gender Mainstreaming in the European Commission*, Budrich, Zugl: Bochum, Univ, Diss, 2003. Opladen, 2005, 233-238.

64 Lister, Marjorie, "Gender and European Union Development Policy", i *New pathways in international development: gender and civil society in EU policy*, Lister, Marjorie & Carbone, ▶

t.ex. på det motsägelsefulla i EU:s utvecklingspolitik. Samtidigt som man i retoriken har förbundit sig att jämställdhetsintegrera EU satsar man exempelvis på utvecklingsprojekt som helt riktar sig till kvinnor. Strategin har alltså ännu inte integrerats i verksamheten.⁶⁵ Katastrofbiståndet har heller inte jämställdhetsintegrerats på samma sätt som utvecklingsprojekten.⁶⁶

I artikeln *Mainstreaming gender in the European Union*,⁶⁷ från 2000 analyserar Mark A. Pollack och Emilie Hafner-Burton EU:s implementering av jämställdhetsintegreringsstrategin i några olika politikområden. Författarna konstaterar att accepterandet av strategin har gått förvånansvärt snabbt, men i och med att alla tjänstemän ska arbeta med jämställdhetsfrågan är det oklart vem som har ansvar för att strategin implementeras i politiken. EU har också valt att integrera kvinno- och genusfrågor i politiken snarare än att anpassa EU-systemet till unionens alla medborgare.

I Elin Vadelius licentiatuppsats från 2008 undersöks jämställdhetsintegreringen av EU:s program Equal som syftar till att motverka diskriminering på arbetsmarknaden i medlemsländerna. Hon kan konstatera att syftet i Sverige reducerats till att skapa jämställda projekt utan att ifrågasätta maktrelationer, normer och värderingar i projekten. Projekten koncentrerades till att hjälpa kvinnor att integreras på arbetsmarknaden istället för att analysera maktstrukturer som skapar ojämställdhet och diskriminering. Vissa aktörer hade visserligen ambitionerna att tackla sådana strukturer, men det fanns ingen utvecklad enhetlig strategi. Kunskapsnivån kring genussystemet varierade mellan aktörerna. Risk fanns därför för att ojämställdheten istället för att tacklas reproducerades av projekten.⁶⁸

Maurizio (red.), Ashgate, Aldershot, 2006; Bretherton, Charlotte, "Gender mainstreaming in EU External Relations: Lessons from the Eastern Enlargement"; i *New pathways in international development: gender and civil society in EU policy*, Lister, Marjorie & Carbone, Maurizio (red.), Ashgate, Aldershot, 2006; Bretherton, Charlotte, "Gender mainstreaming and EU enlargement: swimming against the tide?", i *Journal of European Policy*, 8:1 februari 2001, s 60.
65 Arts, Karin, "Gender in ACP-EU Relations: The Cotonou Agreement", i *New pathways in international development: gender and civil society in EU policy*, Lister, Marjorie & Carbone, Maurizio (red.), Ashgate, Aldershot, 2006. Jmf: Angulo, Gloria & Freres, Christian, "Gender Equality and EU Development Policy towards Latin America", i *New pathways in international development: gender and civil society in EU policy*, Lister, Marjorie & Carbone, Maurizio (red.), Ashgate, Aldershot, 2006; Alston, Margaret, "Gender Mainstreaming in Practice: a View from Rural Australia", i *NWSA Journal*, vol 18, 2006:2, s 123-147; Polk, Merrit, "Gender mainstreaming in Transport Policy in Sweden", i *Kvinder, Kon & Forskning*, 2004:1, s 43-54.
66 Sobritchea, Carolyn I, "Gender in European Union Development Cooperation Initiatives in Asia", i *New pathways in international development: gender and civil society in EU policy*, Lister, Marjorie & Carbone, Maurizio (red.), Ashgate, Aldershot, 2006.
67 Pollack, Mark A. & Hafner-Burton, Emilie, "Mainstreaming gender in the European Union", i *Journal of European Public Policy*, 2000: 7:3, s 432-456.
68 Vadelius, Elin, *Huvudräkning eller strukturförändring? Integrering av jämställdhet i utvecklingspartnerskap inom Equal*, Luleå tekniska universitet 2008.

Erfarenheter från arbetet med jämställdhetsintegrering inom EU

- Den dominerande maktstrukturen består
- Strategin neutraliserar positiva effekter av positiv särbehandling
- Strategin har dock vidgat arbetet med jämställdhet till fler politikområden
- Strategin är endast integrerad på diskursiv nivå
- Det sker en gradvis förbättring av kvinnors förhållanden
- Jämställdhetsintegrering i teori – särskilda satsningar i praktik
- Det finns ett oklart ansvar – vem ska implementera strategin i politiken?
- I EU har genus och kvinnor integrerats i politiken – ej omformulering av politiken eller ny dagordning
- Jämställda projekt – ej jämställd arbetsmarknad
- Det finns en avsaknad av en enhetlig strategi
- Varierad kunskapsnivå kan bidra till motsatta effekter

Också utanför EU-politiken har samma problem iakttagits. Helle Poulsen har i sin avhandling från 2006 analyserat hur jämställdhet har konstruerats i Internationella arbetsorganisationen, ILO och hur arbetet med jämställdhet förändrats i och med att ILO beslutade att jämställdhetsintegrering ska användas som strategi för att uppnå jämställdhet. Hon menar att jämställdhetsintegreringen har inneburit att man inom ILO inte längre talar om att skydda eller hjälpa kvinnor på arbetsmarknaden utan ILO fokuserar numera arbetet på att analysera skillnader och likheter mellan könen. Däremot utmanar man inte könsstrukturerna varken inom ILO eller på arbetsmarknaden, vilket jämställdhetsintegrering borde leda till. Inom ILO har inte strategin fungerat transformativt eftersom maktrelationerna inom organisationen inte har utmanats. Fortfarande betraktas arbetaren som en vit man. Därigenom kopplas jämställdhet till kvinnor och förklaringarna till kvinnors underordning på arbetsmarknaden söks också i kvinnornas beteenden. Förklaringarna till underordningen kan exempelvis vara att kvinnorna tyngs av sitt stora ansvar för familjen. Att kvinnor inte gör karriär förklaras också med att de saknar adekvat kompetens. När man söker förklaringarna till kvinnornas tillkortakommanden hos dem själva ifrågasätts inte den vite mannens makt på arbetsmarknaden eller inom ILO, menar Poulsen.⁶⁹

Erfarenheter från ILO

- Ett ändrat språkbruk har givit ett ändrat fokus i politiken
- De dominerande maktstrukturerna har inte utmanats – transformationen saknas
- Problemet läggs på kvinnorna själva

69 Poulsen Helle, *The Elusive gender. The International Labour Organisation and the Construction of Gender Equality*, Department of Political Science, University of Copenhagen, Diss. Köpenhamn Univ, 2006/7 Copenhagen, 2006, s 191-203.

Rebecca Tiessen har undersökt olika NGO:s genomförande av jämställdhetsintegrering i hjälparbete i Malawi i Afrika. Författaren konstaterar att jämställdhetsintegreringen inte nått speciellt långt och att det inte endast räcker med en vilja från organisationerna att öka jämställdheten. De befinner sig i början av ett långt arbete. Att öka antalet kvinnor verksamma inom organisationerna, satsa på projekt som ska verka för jämställdhet och utbildning av befintlig personal kan säkert bidra till att öka jämställdheten något. Men det viktiga för att åstadkomma reella förändringar är att försöka ändra på attityder och normer kring kvinnligt och manligt i samhället och inom organisationerna. De reella förändringarna kräver en generell normförändring kring manligt och kvinnligt.⁷⁰

Forskarrapporten *Science policies in the European Union. Promoting excellence through mainstreaming gender equality*⁷¹, från 2000 kartlägger kvinnors ställning inom vetenskapssamhället i Europa. Rapporten kan konstatera att trots att kvinnliga studenter är i majoritet i grundutbildningen är kvinnor underrepresenterade på högre nivåer inom utbildnings- och forskningssystemet. Studien understryker att detta delvis beror på det akademiska systemets föråldrade rekryterings- och befodrings-system, men betonar också att det behövs en genusanalys av det förment objektiva peer review-systemet. Författarna menar att underskottet av kvinnor inom vetenskapssamhället är ett hot mot den excellenta forskningen och dessutom ett resursslöseri av forskningsmedel. Det är också diskriminerande mot kvinnor som vill verka inom forskningen. Rapporten ger förslag på hur EU:s forskningspolitik ska jämställdhetsintegreras. Författarna föreslår att kvinnornas andel av beslutsfattarna inom utbildningssystemet måste öka till 40 procent, dessutom behövs satsningar på genusforskning. Den stereotypa bilden av en forskare måste motarbetas för att rekrytera unga människor till högre utbildning genom exempelvis förebilder, mentorer och nätverk. Kvinnliga forskares karriärer måste också stödjas. För att kunna följa utvecklingen inom högre utbildning måste också EU:s medlemsländer samla könsuppdelad statistik över sektorn. EU måste jämställdhetsintegrera forskningspolitiken inom unionen och påverka medlemsländerna att även jämställdhetsintegrera den nationella forskningspolitiken. Medlemsländerna bör verka för en ökad kvalitet i peer review-systemet och rekryteringen av forskare. Frågan kring kvinnors förhållanden inom utbildnings- och forskningssystemet måste slutligen hållas levande på EU:s agenda.

70 Tiessen Rebecca, "Re-inventing the Gendered Organization: Staff Attitudes towards Women and gender Mainstreaming in NGOs in Malawi", i *Gender, Work and Organization*, vol 11, 2004:6, s 689-708.

71 *Science policies in the European Union. Promoting excellence through mainstreaming gender equality*, Mary Osborn etc (red), Europeiska kommissionen 2000.

Jämställdhetsintegreringens komplexitet

Erfarenheter från forskning och högre utbildning inom EU

- Föråldrade system för rekrytering och befordran måste förnyas
- Peer review-systemet måste ses över och diskuteras
- Fler kvinnor behövs på beslutsfattande positioner
- Tydligare jämställdhetsperspektiv i forsknings- och utbildningspolitiken
- Könsuppdelad statistik saknas

Många studier kritiserar också jämställdhetsintegrering för att den är för komplicerad för att genomföras och att det hotar andra former av jämställdhetsarbete. I artikeln, *Gender mainstreaming since Beijing: a review of success and limitations in international institutions*, från 2004 har författarna undersökt jämställdhetsintegrering av internationella utvecklingsorganisationer. De har kategoriserat utvecklingen i tre stadier: genomslag för terminologin, utarbetad politik och implementering. De flesta undersökta organisationer hade utarbetat en politik för jämställdhetsintegrering, men implementeringen av politiken hade inte genomförts. Och därigenom har det heller inte varit möjligt att utvärdera jämställdhetsintegreringens effektivitet. Effekten på jämställdheten kan således inte heller mätas.⁷²

Erfarenheter från internationella organisationer

- Det finns en utarbetad politik och policy som inte är genomförd i praktiken
- En bristande implementering omöjliggör uppföljning av resultat och effekter

I en studie från 2002 av hur jämställdhet har integrerats i internationella relationer sedan 1995 har författarna som fokuserat på Världsbanken och FN:s utvecklingsarbete kommit till ett liknande resultat. De kan konstatera att jämställdhetsintegrering har inorporerats i internationell politik samtidigt som tolkningen av strategin ser mycket olika ut inom olika organisationer. Det beror på varierande politiska möjligheter, organisationernas strukturer samt sociala rörelser strategiska arbete med frågan. Författarna kan också konstatera att organisationerna inte förändrats strukturellt som förespråkarna hoppats på.⁷³

Erfarenheter från internationella relationer

- Strategin är inorporerad, men den tolkas högst olika
- Det finns inga synbara strukturella förändringar

72 Moser, Caroline & Moser, Annalise, "Gender mainstreaming since Beijing: a review of success and limitations in international institutions", i *Gender & Development*, vol 13, 2005:2, s 11-22.

73 Hafner-Burton, Emelie & Pollack, Mark A, "Mainstreaming Gender in Global Governance", i *European Journal of International Relations*, 2002:8, s 339, 364.

I boken, *The gender perspective: innovations in economy, organisation, and health within the Southern African Development Community (SADC)*, från 2005 görs ett försök att undersöka organisationens och medlemsländernas arbete med jämställdhetsintegrering. Författarna konstaterar att trots att strategiska planer för jämställdhetsintegrering och jämställdhetsplaner är framtagna har inte dessa implementerats i varken organisationens eller medlemsländernas verksamhet.⁷⁴

Ett annat exempel på svårigheter med att genomföra jämställdhetsintegreringen är avsaknad av politisk vilja att verkligen förändra och ibland till och med aktivt motstånd mot att genomföra strategin trots att jämställdhetsintegreringen antagits som strategi.

Avsaknad av
politisk vilja

Judith Squire och Mark Wickham-Jones beskriver i sin artikel *New Labour, Gender mainstreaming and the Women and Equality Unit*,⁷⁵ från 2004 Labours arbete med jämställdhetsintegrering under åren 1997–2002 i Storbritannien genom exemplet Women and Equality Unit (WEU). Women and Equality Unit, tidigare Womens Unit, ingick i motsvarigheten till Näringsdepartementet och var ansvarigt för att koordinera jämställdhetspolitiken och implementera jämställdhetsintegreringsstrategin i staten. Författarna menar att WEU har bidragit till en liten, men viktig förändring av jämställdhetsarbetet. WEU har kunnat påverka regeringens politik i en positiv riktning i det fall WEU:s arbete har legat i linje med regeringens politiska förslag. När deras arbete har gått emot förslagen har det dock varit svårare. Faktorer som motverkat WEU:s arbete är osäkerheten kring WEU:s mandat i det politiska systemet. WEU har sökt verka inom alla politikområden vilket har givit ett svagt genomslag. Senare under perioden prioriterade WEU de ekonomiska frågorna och kunde då påverka mer. Slutligen har WEU många gånger arbetat mot aktörer inom det politiska systemet utan intresse för jämställdhetsfrågor vilket försvårat situationen.

Erfarenheter från Women and Equality Unit (WEU) 1997-2002

- Det har funnits en möjlighet att påverka när allmän politik och jämställdhetspolitik är samstämmig
- Ett oklart mandat samt motstånd inom systemet inverkade negativt på WEU:s arbete
- För stort ansvarsområde påverkade WEU negativt – prioriteringar är nödvändiga

74 *The gender perspective: innovations in economy, organisation, and health within the Southern African Development Community (SADC)*, Welpé, Isabell, Thege, Britta. & Henderson, Shirley (red), Peter Lang, New York 2005.

75 Squire, Judith & Wickham-Jones, Mark, "New Labour, Gender Mainstreaming and the Women and Equality Unit" i *British Journal of Politics & International Relations*, 2004, Vol 6, s 81–98.

Rapporten *Gender mainstreaming in Forestry in Africa*, från 2007 syftar till att utvärdera genusrelationerna inom skogsnäringen i Afrika. Syftet var också att arbeta fram rekommendationer för att öka jämställdheten på området och skapa ett nätverk för kvinnor inom näringen. Rapporten kan konstatera att ojämställdhet är ett stort hinder för hållbar utveckling inom skogsnäringen. Svårigheterna med att jämställdhetsintegrera området beror till stor del på avsaknad av en jämställdhetspolicy, kvinnors brist på makt och resurser inom näringen, systematisk diskriminering av kvinnor och få möjligheter till utbildning för dem. Det beror i sin tur på avsaknaden av politisk vilja att jämställdhetsintegrera området, inkonsekvent behandling av frågan i den politiska processen och avsaknad av könsuppdelad statistik.⁷⁶

Erfarenheter från skogssektorn i Afrika

- Brist på jämställdhet är ett hot mot hållbar utveckling
- En tydlig politisk vilja och konsekvens är en nödvändighet
- Det finns ett behov av könsuppdelad statistik

Språngbräddor för ett framgångsrikt genomförande av jämställdhetsintegrering

Grundförutsättningar för jämställdhetsintegrering

Kartläggningen av framgångsrika metoder och modeller för jämställdhetsintegrering tar sin utgångspunkt i Gunilla Sterner och Helene Biller undersökning från 2007 av EU-ländernas arbete med att jämställdhetsintegrera olika politiska områden på regeringsnivå. Syftet med den här studien var att bidra till en utveckling av strategin och de verktyg som används för att implementera den. Författarna har gjort, vad som tycks vara, en heltäckande kartläggning av praktiserade arbetssätt som verkat för och mot jämställdhetsintegreringen.

EU-kommissionen har sedan tidigare ställt upp ett antal grundförutsättningar som behövs för att genomföra jämställdhetsintegrering och Sterner och Biller håller med om att dessa grundförutsättningar är nödvändiga. Det behövs:

- jämställdhetspolitiska mål på nationell nivå att arbeta mot och politisk vilja att integrera jämställdhet i politiken,
- könsuppdelad statistik att bygga arbetet på och goda kunskaper om den genusstruktur eller könsmaktsordning som landet i fråga bygger på, och slutligen
- en budget för att genomföra politiken.⁷⁷

Det finns ett otal studier av EU, enskilda länder och organisationer som stöder detta. Kathleen Staudt menar exempelvis i sin artikel från 2003 att ett framgångsrikt jämställdhetsarbete måste ta steget från att fokusera på kvinnors underordning till att

⁷⁶ *Gender Mainstreaming in Forestry in Africa, Food and agriculture organization of United Nations*, Rom 2007, s 37.

⁷⁷ Sterner, Gunilla & Biller, Helene, *Gender Mainstreaming in the EU Member States. Progress, Obstacles and Experiences at Governmental level*, Regeringskansliet, Stockholm 2007, s 35.

analysera genusstrukturer. Politiker bör också enligt Kathleen Staudt ägna sig åt att analysera effekterna av sitt jämställdhetsarbete snarare än vad de gjort eller lovar att göra. Det skulle ge tjänstemän verktygen för förbättringar.⁷⁸

För att lyckas med jämställdhetsintegrering har det visat sig vara viktigt med ett stöd inom organisationen för jämställdhetsfrågorna. Det måste finnas en drivande aktör inom ledningen. Det måste också ha producerats kunskap om könsskillnader inom organisationen och kunskapsnivån kring genusfrågor måste vara hög. Det har varit lättare att genomföra i vissa länder, inte i andra.⁷⁹

I artikeln *Gender mainstreaming: The Answer to the Gender Pay Gap?* från 2008 undersöks argumenten för att jämställdhetsintegrering ska kunna minska skillnaderna mellan kvinnors och mäns löner och hur Australien har arbetat med problemen sedan 1990-talet. Författarna menar att det inte spelar så stor roll vilken strategi man använder för att motverka skillnader. Det viktiga är att inse att det är ett arbete som aldrig går att slutföra. Problemet med lönegapet mellan kvinnor och män förändras hela tiden liksom den genusstruktur det vilar på.

Arbete relaterat till jämställdhetsintegrering använder analyser av genusstrukturen som sitt främsta verktyg i undersökningen av lönesystemet enligt författarna. Underlaget till analyserna måste bygga på god förståelse för genus och könsuppdelad statistik. Det leder i sin tur till lagstiftning, uppföljningar och utvärderingar samt ansvarstagande, och att arbetet med frågorna hålls levande liksom allt annat policyskapande. Författarna kommer fram till att jämställdhetsintegrering kan vara en strategi som kan motverka löneskillnader, men att det förutsätter återkommande genusanalyser, politisk vilja, koppling mellan forskning och åtgärder och adekvata resurser. De menar att dessa aspekter sällan återfinns när jämställdhetsintegrering ska genomföras.⁸⁰

Erfarenheter från arbete med att minska löneskillnader

- Strategin är inte avgörande
- Allt förändras ständigt – ett ständigt pågående arbete är en nyckelfaktor
- Det finns en avsaknad av genusanalyser, politisk vilja, forskningsbaserad praktik och resurser

78 Staudt, Kathleen, "Gender mainstreaming: conceptual links to institutional machineries", i *Mainstreaming gender, democratizing the state? Institutional Mechanisms for the advancement of women*, Rai, Shirin M (red), Manchester University Press, Manchester & New York, 2003, s 40–65.

79 Prügl, Elisabeth, "Gender and European Union Politics", i *Handbook of European Union politics*, Jørgensen, Knud Erik, Pollack, Mark A. & Rosamond, Ben, 2006, London, s 433-447.

80 Eveline, Joan & Todd, Patricia, "Gender Mainstreaming: The Answer to the Gender Pay Gap?" i *Gender, Work and Organization*, 2008, s 1-23.

Det finns också svenska exempel som menar att detta är grundförutsättningar för ett framgångsrikt jämställdhetsintegreringsarbete.

Gunnel Forsberg studerar regionalpolitiska satsningar i sin text, *Horisontella mål blir moln vid horisonten*. Om jämställdhetsintegrering i regionalpolitiken, från 2005.⁸¹ Forsberg konstaterar att tillväxt- och strukturfondsprogrammets arbete med jämställdhet har varit mer eller mindre framgångsrikt, men en framgång är att genusforskningen har kunnat påverka den regionala utvecklingspolitiken.

I texten pekar hon på några framgångsfaktorer när regionalpolitiska satsningar ska jämställdhetsintegreras. Den första och enligt henne viktigaste metoden för en framgångsrik jämställdhetspolitik är att öka kunskapen om genus inom organisationen och här inkluderar hon kunskap om genusordningen. Man måste också enligt Forsberg vara tålmodig i jämställdhetsarbetet eftersom det inte är ett arbete som går snabbt. Hon poängterar hur viktigt det är att skapa robusta indikatorer för vad som ska åstadkommas. Det är viktigt för att kunna integrera vunna erfarenheter i den ordinarie verksamheten. Man måste också vara medveten om att jämställdhetsarbete ofta utförs på både strukturell och individuell nivå. Det kan vara svårt att både tänka på enskilda människor och organisationen i samma arbete. Hon menar dessutom att organisationer ska ta sin utgångspunkt i de jämställdhetspolitiska målen för sitt arbete om det råder osäkerhet om vad som ska åstadkommas. Organisationerna borde också bygga samman tillväxtbegreppet med jämställdhetsarbetet enligt Gunnel Forsberg.⁸²

Erfarenheter från svensk regionalpolitik

- Forskningsbaserad praktik är en framgångsfaktor
- Det finns ett behov av kunskap om genus, tålmod och tydliga indikatorer
- Det är viktigt att arbeta både på strukturell och individuell nivå
- Fokus bör ligga på de jämställdhetspolitiska målen
- Koppla ihop tillväxt och jämställdhet

Också inom utvecklingspolitiken har dessa grundförutsättningar pekats ut. I avhandlingen, *Promoting equality between women and men in bilateral development cooperation: concepts, goals, rationales and institutional arrangements*, från 2000 beskriver Carolyn Hannan effekten av olika utvecklingsprojekt både på policynivå och i fältarbete. Utvecklingsprojekten utgjordes av elva vatten- och hälsoprojekt i Tanzania under 1980-talet. Hon drar slutsatsen att några faktorer är speciellt viktiga för att skapa

81 Forsberg, Gunnel, "Horisontella mål blir moln vid horisonten: om jämställdhetsintegrering i regionalpolitiken", i *...och likväl rör det sig: genusrelationer i förändring*, Forsberg, Gunnel & Grenholm, Cristina (red), Karlstad 2005.

82 Forsberg, Gunnel, "Horisontella mål blir moln vid horisonten: om jämställdhetsintegrering i regionalpolitiken", i *...och likväl rör det sig: genusrelationer i förändring*, Forsberg, Gunnel & Grenholm, Cristina (red), Karlstad 2005, s 182f.

jämställdhet i utvecklingsarbetet. Hon menar att det är speciellt viktigt att skapa en vision om hur exempelvis den jämställda organisationen ska se ut eller hur det jämställda projektet ska genomföras. Man måste också involvera kvinnor i utvecklingsprojekten och låta dem komma till tals i arbetet för att verka för jämställdhet mellan kvinnor och män. Dessutom ska man belysa genusstrukturerna och involvera män i jämställdhetsarbetet. Aktörer måste också avkrävas ett större engagemang i dessa frågor för att stärka kvinnors ställning och skapa institutionella strukturer som ökar jämställdheten mellan kvinnor och män.⁸³

Erfarenheter från utvecklingsprojekt

- Skapa en vision om vad arbetet ska resultera i, exempelvis den jämställda organisationen
- Involvera både missgynnade och gynnade grupper
- Involvera både kvinnor och män

Författaren Heidi Hudson undersökte 2000 internationella fredsinsatser som har satsat på att integrera kvinnor på alla nivåer i operationerna och hon har sett att det har minskat risken för att insatserna bidrar till kvinnors utsatthet. Andra aspekter som kan bidra till ökad säkerhet för kvinnor är en utarbetad policy kring jämställdhet i fredsbevarande insatser i kombination med att den politiska ledningen stödjer jämställdhet samt har ansvar för den. En sådan policy borde innehålla konkreta mål för att integrera kvinnor samt en tidsplan för arbetet, en transparent och aktiv rekrytering av kvinnor, ansvarsfördelning och checklistor, en genomgång för att uppdatera genusperspektivet i organisationernas styrdokument samt institutionaliserade strukturer för jämställdhet. Personalen behöver också utbildning i både jämställdhet och genusfrågor. Insatserna måste också förberedas för den situation de kommer verka i och de förhållanden kvinnor och män har i dessa områden. Hudson efterlyser också mer forskning på området.⁸⁴

Erfarenheter från internationella fredsinsatser

- Involvera utsatta grupper
- Skapa policy, tydlig ansvarsfördelning, rutin och praktik
- Utbilda och forska
- Förankra politiken i konkreta situationen och kontexten

83 Hannan, Carolyn, *Promoting equality between women and men in bilateral development cooperation: concepts, goals, rationales and institutional arrangements*, Dept. of Social and Economic Geography, Diss, Lunds universitet 2000, del 1, s 385; Jmf: *Gender Mainstreaming in Conflict transformation. Building Sustainable Peace*, Baksh, Rawwida, Etchart, Linda, Onubogu, Elsie & Johnson, Tina (red), Commonwealth Secretariat, London, 2005; Data, Kavita, "A coming of Age? Re-conceptualising Gender and Development in Urban Botswana", i *Journal of Southern African Studies*, vol 30, 2004:2, s 268.

84 Hudson, Heidi, "Mainstreaming Gender in Peacekeeping Operations: Can Africa Learn From International Experience?", i *African Security Review*, vol 9, 2000:4.

Vunna erfarenheter av jämställdhetsintegrering

I Sterner och Billers undersökning pekar EU-länderna själva på vikten av könsuppdelad statistik och genusanalyser av olika politiska förslag eller exempelvis gender budgeting för att genomföra strategin De menar också att goda kunskaper om jämställdhet och utbildningsinsatser för att nå hög kunskapsnivå är nödvändiga. Det behövs tydlig politisk styrning och uppföljning för ett framgångsrikt arbete.⁸⁵

Sterner och Billing pekar på brister i den politiska styrningen i de undersökta EU-länderna. De flesta länder har stiftat jämställdhetslagar och formulerat mål kring dem, men få länder har långsiktiga planer för hur jämställdhetsintegreringen ska gå till, hur den ska följas upp och vem som har ansvar för det. En annan brist som författarna observerat är att få länder har en speciell budget för jämställdhetsintegrering. De tjänstemän som ska arbeta med uppgiften har också andra uppgifter och det är vanligt att de som har jämställdhetsintegrering till uppgift inte har fasta anställningar. De har inte heller alltid ett klart mandat och ledningens stöd för sitt arbete.⁸⁶

Också här finns en rad studier som stöder Sterner och Billers resultat. Alison Woodward har i en artikel från 2008 sökt hitta de faktorer som kan göra jämställdhetsintegrering till den institutionella innovation som vissa forskare menar att strategin är. Dessa faktorer är enligt Woodward:

- det mandat som ges för att nå målet att skapa jämställdhet inom organisationen,
- kunskapsnivån om genus i organisationen,
- graden av motstånd mot jämställdhet och
- i vilken mån jämställdhetsexperter involveras i arbetet.

Denna studie representerar den huvudfåra som förespråkar användandet av jämställdhetsexperter som använder evidensbaserad kunskap i arbetet med att implementera politiken. I studien har EU-kommissionen och länder i norra Europa utgjort studieobjekt. Hon pekar här ut Sverige och Nederländerna som goda exempel där jämställdhetsintegrering fungerat som en institutionell innovation, men menar att transformationen ännu inte nått så långt.⁸⁷

I rapporten, *Gender mainstreaming of employment policies. A comparative review of thirty European countries*, från 2007 har en rad nationella experter undersökt jämställdhetsintegreringen av arbetsmarknadspolitikerna i EU:s medlemsländer. De kan konstatera att det finns en rad faktorer som bidrar till framgångar eller misslyckanden för politiken. Några förutsättningar för framgång är:

85 Sterner, Gunilla & Biller, Helene, *Gender Mainstreaming in the EU Member States. Progress, Obstacles and Experiences at Governmental level*, Regeringskansliet, Stockholm 2007, s 35-38.

86 Sterner, Gunilla & Biller, Helene, *Gender Mainstreaming in the EU Member States. Progress, Obstacles and Experiences at Governmental level*, Regeringskansliet, Stockholm 2007, s 35-38.

87 Woodward Alison, "European Gender Mainstreaming: Promises and Pitfalls of Transformative Policy", i *Review of Policy Research* 2008:1.

- en tydlig och transparent organisering av politiken,
- tydliga pådrivande mekanismer,
- starkt fokus på att uppnå hållbar jämställdhet samt
- adekvata genusanalyser av ojämställdheten för att göra rätta prioriteringar i arbetet och för att kunna analysera utfallet av föreslagna åtgärder.

Studien visar att de flesta länder i EU har en lång väg att gå innan arbetsmarknadspolitiken har jämställdhetsintegrerats. Jämställda löner och jämställdhet inom försäkringssystemet diskuteras inte i många länder. Jämställdhet tas heller inte in i designen av åtgärder på området.⁸⁸

Gita Sen beskriver i en artikel från 2000 hur en strategi för gender budgeting ser ut. Det finns enligt författaren tre ingångar till en jämställdhetsintegrerad ekonomisk politik: statsbudgeten, regeringars ekonomiska reformarbete och slutligen finanspolitiken. När en statsbudget arbetas fram förespråkar författaren en genusanalys av de olika förslagen för att se hur de gynnar och eller drabbar olika grupper i samhället. En konsekvensanalys av finanspolitiken är av stor vikt. Reformarbetet som under senare tid fokuserat på avregleringar, liberaliseringar och privatiseringar borde också analyseras utifrån konsekvenser för olika samhällsgrupper. En genusanalys av finanspolitiken skulle också kunna ge svar på hur kvinnor och män får tillgång till t.ex. krediter och hur systemet ska utformas så att också kvinnor ska kunna få tillgång till krediter. Det finns alltså stort behov av genusanalyser av finanspolitik och finansmarknad ⁸⁹

Sterner och Biller presenterar i sin undersökning av EU-ländernas regeringskansliers jämställdhetsintegrering en rad rekommendationer för att förbättra genomförandet av jämställdhetsintegreringen. För att effektivt genomföra strategin föreslår de:

- ett starkt politiskt åtagande,
- klara och mätbara mål,
- breda utbildningsinsatser mot tjänstemännen,
- starka jämställdhetsenheter,
- ökat antal tjänstemän som arbetar med jämställdhetsintegrering genom system för koordination och stöd samt
- fler och tydligare planer för hur jämställdhetsintegreringen ska implementeras inom alla politikområden.

Författarna, som också tydligt tillhör expertfåran, pekar på några metoder och verktyg som fungerat positivt i jämställdhetsintegreringen. Könsupplad statistik är av stor vikt för arbetet, det är också genusanalys av politiska förslag även då minoritetsgrup-

Rekommendationer för fördjupad jämställdhetsintegrering

⁸⁸ *Gender mainstreaming of employment policies. A comparative review of thirty European countries*, Europeiska kommissionen, Bryssel 2007, s 9.

⁸⁹ Sen, Gita, "Gender Mainstreaming in Finance Ministries", *World Development*, vol 28, 2000:7, s 1379-1390.

per behandlas och det är av stor vikt att skapa en enhetlig terminologi i integreringsarbetet.⁹⁰

Några av dessa rekommendationer kan man också finna i andra studier. I ett EU-projekt kallat EQUAPOL har man försökt identifiera effekterna av jämställdhetsintegreringen i åtta av EU:s medlemsländer, bl.a. Belgien, Irland och Sverige med fokus på socialpolitiken. Forskarna har funnit en viss konvergens mellan de undersökta medlemsländerna. Bland annat har länderna inrättat s.k. jämställdhetsenheter, utvärderingar och styrningsmekanismer har introducerats, många av länderna har också öppnat upp en dialog med det civila samhället för att förbättra jämställdhetsintegreringen. Författarna menar dock att viktiga faktorer för framgångar i arbetet är ländernas historia och genusstruktur, det har också stor betydelse om det finns människor som offrat tid och kraft på att driva politiken, samt om jämställdhetsintegreringen har passat in i landets administrativa struktur. Den politiska viljan är också mycket viktig för framgångarna.⁹¹

Nordiska ministerrådet lät för ca tio år sedan utvärdera Det Nordiska Mainstreamingprojektet (1997–2000) som drivits som ett projekt i de nordiska länderna och de självstyrande områdena Färöarna och Åland. Projektets syfte var att integrera ett könsperspektiv i arbetsmarknads- och ungdomspolitiken. Man samlade några strategier som var viktiga för ett framgångsrikt jämställdhetsarbete. Författarna menar liksom i tidigare studier att det alltid är de ordinarie aktörerna som ska jämställdhetsintegrera sitt arbetsområde eftersom jämställdhet ska problematiseras inom varje verksamhetsområde. Det är strukturerna som ska anpassas till medborgarna och inte tvärt om. De som ska jämställdhetsintegrera ska också ha adekvata kunskaper om jämställdhet och om det inte finns bör man ta hjälp av jämställdhetsexperter som är införstådda i den verksamhet som ska jämställdhetsintegreras. Jämställdhetsintegrering ersätter inte annat jämställdhetsarbete. Författarna radar därefter upp ett antal metoder som är av vikt för ett framgångsrikt jämställdhetsintegreringsarbete. De menar att:

- man ska ta sig an jämställdhetsintegrering som ett långsamt förändringsarbete som inledningsvis bör organiseras i projektform,
- politiker och chefer måste engagera sig i arbetet och det måste förankras i organisationen,
- den ordinarie verksamheten ska jämställdhetsintegreras av den reguljära personalen. Personal som ska utföra arbetet bör ha god stöttning och ett kontaktnät utanför organisationen.
- ledningen måste skänka jämställdhetsintegreringen sitt aktiva stöd för att nå verkliga framgångar.⁹²

90 Sterner, Gunilla & Biller, Helene, *Gender Mainstreaming in the EU Member States. Progress, Obstacles and Experiences at Governmental level*, Regeringskansliet, Stockholm 2007, s 42-45.

91 Braithwaite, Mary, *Gender – sensitive and women friendly public policies a comparative analysis of their progress and impact: Executive summary*, EQUAPOL, 2005, s 2–12.

92 *Gender mainstreaming i Norden: en strategi för jämställd arbetsmarknads- och ungdomspolitik : slutrapport från det Nordiska mainstreamingsprojektet*, Silvell, Monica (red.), Nordisk Ministerråd, Köpenhamn, 2000, s 4ff.

Sida lät också i början av 2000-talet göra en utvärdering av jämställdheten i sitt utvecklingsarbete. I rapporten *Mainstreaming gender equality: Sida's support for the promoting of gender equality in partner countries*, undersöks hur jämställdhetsintegrering har implementerats i olika utvecklingsprojekt. Det konstateras att Sidas jämställdhetsarbetet måste utvecklas och då framför allt i förhållande till fattigdomsbekämpningen.⁹³ Projekt som genomförts i Nicaragua, Sydafrika och Bangladesh i samband med stadsplanering, demokratiutveckling samt hälsa och utbildning har undersökts. Författarna poängterar att dialogen om prioriteringar och mål mellan biståndsgivare och -tagare är av stor betydelse för jämställdhetsarbetets framgångar. Det kan öka engagemanget för jämställdhetsintegreringen. Denna studie får representera den fåra inom jämställdhetsintegreringen som förespråkar dialog med medborgarna genom opinionsbildning. Dialogen med medborgarna fokuserar på deltagande och stärkande av missgynnade grupper. Det har också varit viktigt att Sida stödjer jämställdhetsarbetet i det lokalsamhälle projektet ska utföras. En annan viktig strategi är att formulera adekvata mätbara mål för jämställdhetsarbetet baserade på en noggrann genusanalys. Det i sin tur bygger på ett starkt engagemang för jämställdhet inom Sida, utvecklingsprojektet samt i mottagarlandets politik och lokalsamhället.⁹⁴

Erfarenheter från Sida

- Det är betydelsefullt att förankra projekten
- Det är en framgångsfaktor att skapa adekvata och mätbara mål
- Det är avgörande med en genusanalys med konsekvensperspektiv

I handboken *Gender in primary and secondary education a handbook for policy-makers and other stakeholders* från 2007 sammanställer Ramya Subrahmanian kunskap om jämställdhetsintegrering i skolan i förhållande till det snabbt utbyggda utbildningssystemet i hela världen och då speciellt det snabbt växande antalet flickor i utbildningssystemen. Hon menar att en viktig framgångsfaktor för att förbättra utbildningen för flickor är att förbättra hela skolsystemet och då speciellt i förhållande till undervisning och läroplaner. Man måste också länka speciellt flickors utbildning till andra välfärdsåtgärder, exempelvis hälsa, tillförsel av näring och koppling till arbetsmarknaden. Här påpekas också vikten av att utveckla adekvata indikatorer för att mäta förändringen i arbetet. Andra faktorer som kan utveckla flickors utbildning kan exempelvis vara att satsa på deras mödrars utbildning, mödravård, information om vikten av kvinnors utbildning och förskolor. Det påpekas också att transparens och dialog med lokalsamhället kan verka för kvinnorna.⁹⁵

93 *Mainstreaming gender equality: Sida's support for the promoting of gender equality in partner countries*, Mikkelsen, Britha, Freeman, Ted & Keller, Bonnie (red.), Sida, Stockholm, 2002.

94 *Mainstreaming gender equality: Sida's support for the promoting of gender equality in partner countries*, Mikkelsen, Britha, Freeman, Ted & Keller, Bonnie, et al. (red.), Sida, Stockholm, 2002, s v-xvi.

95 Subrahmanian, Ramya, *Gender in primary and secondary education a handbook for policy-makers and other stakeholders*, Commonwealth Secretariat, London, 2007, s vii-xv.

Erfarenheter från utbildningsprojekt

- Fokus på hela utbildningssystemet gynnar missgynnade grupper
- Man bör länka insatser inom utbildningen till andra välfärdsinsatser
- Man bör skapa adekvata indikatorer för att följa, mäta och synliggöra förändring
- Man bör involvera relevanta aktörer utanför skolan
- Man bör förankra projekten

Det finns också några andra texter som tar upp ytterligare aspekter på ett framgångsrikt jämställdhetsintegreringsarbete. I texten, *Mainstreaming Gender in the European Union*, från 2000 undersöks utvecklingen av EU:s jämställdhetspolitik och då framför allt jämställdhetsintegreringen. Författarna hävdar att jämställdhetsintegrering blev den dominerande strategin för politiken under 1990-talet. Genomslaget och implementeringen av strategin beror dock främst på hur den passat in i de dominerande politiska strukturerna i EU:s institutioner.⁹⁶ Metoderna för jämställdhetsintegrering är krävande. Institutionerna har varit tvingade att utse ansvariga för politiken, anordnat utbildning, samlat in konsuppladad statistik för planering, uppföljning och utvärdering av effekterna av politiken.⁹⁷ Författarna drar slutsatsen att jämställdhetsintegreringen varierar i framgång inom EU-kommissionens olika politikområden. Det beror till stor del på de politiska möjligheterna, strukturer som kan verka för strategin och den dominerande politiken inom området. Aktörer inom politikområdena har dock arbetat strategiskt för att främja jämställdhetsintegrering inom just deras politikområde. Framgången varierar beroende på politiken.⁹⁸ Avslutningsvis konstaterar författarna att EU har slagit in på en anpassningsväg när organisationen jämställdhetsintegreras. Den transformativa jämställdhetsintegreringen har alltså ännu inte varit möjlig.⁹⁹

I dag hörs allt oftare att jämställdhet är en kvalitetsfråga. Josette Murphy har i sin studie, *Mainstreaming Gender in World Bank Lending. An Update*, från 1997 undersökt hur genus har genomsyrat Världsbankens policies samt utlåning, särskilt sedan 1994 då banken antog utmaningen att integrera ett genusperspektiv i sitt arbete. Hon kan konstatera att arbetet har varit framgångsrikt. Projekt som jämställdhetsintegreras har varit mer framgångsrika än Världsbankens andra projekt. Kvaliteten har alltså förbättrats. Det kan verka som en självklarhet men författaren påpekar att det är de projekt där jämställdhet varit väl integrerat snarare än som ett delprogram i projektet som lyckats bäst. Hon kan också se att kvaliteten på jämställdhetsintegreringen har

96 Pollack, Mark A & Hafner-Burton, Emelie, *Mainstreaming Gender in the European Union*, Harvard Law School, Cambridge 2000, s 7.

97 Pollack, Mark A & Hafner-Burton, Emelie, *Mainstreaming Gender in the European Union*, Harvard Law School, Cambridge 2000, s 12.

98 Pollack, Mark A & Hafner-Burton, Emelie, *Mainstreaming Gender in the European Union*, Harvard Law School, Cambridge 2000, s 31.

99 Pollack, Mark A & Hafner-Burton, Emelie, *Mainstreaming Gender in the European Union*, Harvard Law School, Cambridge 2000, s 34.

höjts under åren även om det finns utrymme för förbättringar. Slutsatserna är dock att Världsbankens mål att integrera ett genusperspektiv i sitt arbete varit framgångsrikt, men att jämställdhetsarbetet skulle fördjupas om Världsbanken utvecklade sitt arbete att inkorporera social utveckling i sin policy.¹⁰⁰

Myrphy formulerar också några rekommendationer till Världsbanken. Hon menar att Världsbanken ska göra en genusanalys i sina undersökningar av de sociala förhållandena i det område de utvärderar. Banken bör öka kunskapsnivån kring genus i organisationen. Banken bör också kräva tidsplaner för att genomföra jämställdhetsintegreringen och utse ansvariga för implementeringen och utvärderingen av resultaten på central, men också på lokal nivå.¹⁰¹

Erfarenheter från Världsbanken

- Jämställdhetsintegrerade projekt är de mest framgångsrika av alla
- Jämställdhetsintegrering har höjt kvaliteten inom projekten
- Det finns behov av utvidgade mål – jämställdhetsintegrering av social utveckling
- Det behövs höjd kunskapsnivå, tidsplaner, tydligare ansvarsfördelning och utvärdering av politiken

Syftet med denna kunskapsöversikt är att ge en överblick av forskning kring jämställdhetsintegrering, de vetenskapliga diskussioner som förts och slutsatser som dragits. Översikten bidrar till en fördjupad kunskap och diskussion kring jämställdhetsintegrering med utgångspunkt i forskning och beprövad erfarenhet.

Forskningsfältet jämställdhet är omfattande och forskning om jämställdhetsintegrering utgör endast en liten del av detta fält. Denna framställning avgränsades till att kartlägga forskning om jämställdhetsintegrering. Översikten baserades på befintlig forskning om jämställdhetsintegrering och sätt att arbeta med jämställdhetsintegrering, inte på modeller/metoderna i sig. Ambitionen har varit att samla vetenskapliga texter som behandlar jämställdhetsintegrering mer explicit.

Jämställdhetspolitiken brukar delas upp i tre olika former av arbete, som i viss mån motsvarar olika faser. I den första formen fokuserades arbetet på att ge alla oberoende av kön lika rättigheter, men också på att förbjuda diskriminering genom lagstiftning.

100 Murphy, Josette, *Mainstreaming Gender in World Bank Lending. An Update*, The World Bank, Washington 1997, s 1f. Jmf: Caroline O. N. Moser, Annika Tornqvist & Bernice van Bronkhorst, *Mainstreaming Gender and Development in the World Bank. Progress and Recommendations*, World Bank, Washington 1999.

101 Josette Murphy, *Mainstreaming Gender in World Bank Lending. An Update*, The World Bank, Washington 1997, s 12ff.

SAMMANFATTNING

Så småningom utarbetades därför en jämställdhetspolitik som fokuserade på det som kallas för särskilda åtgärder, eftersom antidiskrimineringslagstiftningen visade sig ha sina begränsningar i jämställdhetsarbetet. Den tredje formen av jämställdhetspolitik, jämställdhetsintegrering, syftar till att ge en bättre effekt än de tidigare som uppfattades ha begränsade effekter på jämställdheten mellan kvinnor och män.

Jämställdhetsintegrering bygger vidare på tidigare jämställdhetsarbete, men är baserad på en vidareutvecklad teoretisk förståelse om hur ojämställdheten mellan könen upprätthålls och reproduceras i samhället. Man undersöker institutionernas organisering och vilken betydelse det har för ojämställdheten snarare än kvinnors underordning.

I början av 1990-talet började strategin jämställdhetsintegrering användas i Sverige. I propositionen, *Delad makt och delat ansvar*, som antogs 1994 sågs att ett jämställdhetsperspektiv ska integreras i all offentlig verksamhet från planerings- och beslutsprocessen till implementering och utvärdering av politiken.

Jämställdhetsintegrering eller *gender mainstreaming* är också antaget av FN:s som strategi för medlemsstaterna och i Amsterdamfördraget från 1999 pekar EU ut jämställdhet som ett av unionens grundläggande mål. EU valde också att prioritera jämställdhetsintegrering som strategi i jämställdhetsarbetet. Förutom de internationella konventioner och ramverk som drivit på det svenska arbetet så har även Sverige kontinuerligt arbetat med nationella arbetsgrupper och utredningar i syfte att förbättra sitt arbete med frågorna.

Forskning kring jämställdhetsintegrering utgör en relativt begränsad del av det större fältet jämställdhet. Större delen av den forskning jag funnit i min genomgång är internationell, svensk forskning inom detta fält är fortfarande relativt begränsad.

Den akademiska debatten om jämställdhetsintegrering har fokuserat på två problemområden. Forskningen har debatterat kopplingarna mellan jämställdhetsintegrering och andra strategier. Debatten har också kretsat kring jämställdhetsintegreringens användbarhet och räckvidd. Kritiken mot jämställdhetsintegrering kan delas in i fyra delar:

- Jämställdhetsintegrering reproducerar könsskillnader
- Jämställdhetsintegrering är inte något nytt i förhållande till tidigare använda metoder
- Jämställdhetsintegrering är för komplicerat för att genomföras
- Jämställdhetsintegrering som strategi har blivit målet i sig, inte ökad jämställdhet

Den akademiska diskussionen har för att undvika dessa fällor också betonat vikten av att

- anlägga ett intersektionellt perspektiv,
- använda evidensbaserad kunskap samt
- föra en aktiv dialog med och involvera medborgarna i arbetet, dvs inte enbart arbeta med experter.

I den mer empiriska forskningen om jämställdhetsintegreringen pekas liknande fallgropar som ovan ut, men andra fallgropar har också observerats i dessa studier. De menar att jämställdhetsintegrering:

1. leder till att kvinnor ska bli som män för att passa in i samhället,
2. tillför inget nytt i jämställdhetssträvandena,
3. har en osäker transformativ potential,
4. är alltför svårt att genomföra,
5. är alltför komplex för att användas samt att
6. det ofta saknas politisk vilja i processen.

Det finns som vi sett i denna forskningsöversikt också forskning som har utvärderat jämställdhetsintegreringsprojekt och ser positivt på strategin. Denna forskning har pekat ut språngbrädor för lyckad jämställdhetsintegrering och ökad jämställdhet. Dessa är på många vis inte unika för arbete med jämställdhetsintegrering, utan kännetecknar framgångsrika utvecklings-, kvalitets- och förändringsarbeten generellt. Att arbeta med jämställdhetsintegrering är ju också att utveckla en verksamhet, att kvalitetssäkra den och att förändra den.

Jag har för att sammanfatta dessa språngbrädor delat upp dem i fyra kategorier.

1. Politikens ansvar: Forskningen förespråkar för det första en rad politiska åtgärder som måste till för att jämställdhetsintegrera. För ett framgångsrikt arbete måste politiken/politikerna ta ett stort ansvar för att genomföra jämställdhetsintegreringen med politiska åtaganden och styrning och detta inkluderar allokering av resurser för ändamålet. Man måste också utarbeta konkreta och tydliga jämställdhetspolitiska mål. Och dessa mål måste också implementeras i alla områden en organisation verkar inom och relateras till de verksamheter som är aktuella, samt följas upp.
2. Utbildning och kunskap: Forskningen har för det andra också visat att utbildning i jämställdhet, genus, intersektionalitet och jämställdhetsintegrering som relateras till den aktuella verksamheten och kontexten är av stor vikt för ett framgångsrikt arbete.

3. Fakta, mätbara mål och dialog med medborgare: Utöver goda kunskaper i jämställdhet och genus behövs också för det tredje kunskap om ojämställdheten i t.ex. organisationen eller om hur verksamheten påverkar kvinnor och män etc. och det får man bl.a. genom könsuppdelad statistik och konsekvensanalyser av verksamheten i jämställdhetsperspektiv. Därigenom kan man förankra arbetet i verksamheten och utarbeta mätbara mål för det som ska uppnås och robusta indikatorer för dessa mål. En öppen dialog med det omgivande samhället om vad medborgarna förväntar sig och vill ha ut av t.ex. samhällsservicen behövs också för att utarbeta konkreta och verksamhetsanpassade mål för jämställdhetsintegreringen.
4. Experter och koordination: Forskningen är för det fjärde inte främmande för att organisationerna skapar jämställdhetsenheter som fungerar som experter i jämställdhetsintegrering, eller tar hjälp av externa experter i arbetet. Att arbetet ska ha sin grund i forskningen betonas också. Forskningen menar att organisationerna behöver både stöd och koordination för att genomföra ett lyckat jämställdhetsintegreringsarbete. Dessutom bidrar samverkan och helhetsgrepp också till framgång.

Utöver dessa faktorer förespråkar forskningen ett stort mått av tålmod. Jämställdhetsintegrering är ett arbete vi aldrig blir färdiga med och inte ska bli färdiga med. Samhällen är i ständig förändring, vilket innebär att även alla slags verksamheter och arbetet för att öka jämställdheten i våra samhällen ständigt måste förändras.

Syftet med denna kartläggning är att ge en översiktlig bild av i Sverige pågående forskning om jämställdhetsintegrering. Camilla Norrbin har på Jämis uppdrag sammanställt en översikt av publicerad forskning kring jämställdhetsintegrering. Denna kartläggning skall ses som ett komplement till Norrbins översikt. De utgör båda en viktig del i arbetet att stärka kunskapsbasen och att skapa en brygga mellan jämställdhetsforskningen och myndigheters arbete med jämställdhetsintegrering.

Vad omfattar då kartläggningen för slags forskning? Vad menas med forskning om jämställdhetsintegrering? Jämställdhetsintegrering, eller *gender mainstreaming*, är den strategi Sverige valt för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen. Det innebär att ett jämställdhetsperspektiv ska införlivas i allt beslutsfattande, på alla nivåer och i alla steg av processen, av de aktörer som normalt sett deltar i beslutsfattandet.

Avgränsning

Regeringen formulerar det på följande vis på sin hemsida (26 maj 2010):

” I Sverige är jämställdhetsintegrering den huvudsakliga strategi som används för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen. Jämställdhetsintegrering innebär att beslut inom alla politikområden ska präglas av ett jämställdhetsperspektiv. Eftersom jämställdhet mellan kvinnor och män skapas där ordinarie beslut fattas, resurser fördelas och normer skapas måste jämställdhetsperspektivet finnas med i det dagliga arbetet. Strategin har vuxit fram för att motverka tendensen till att jämställdhetsfrågorna hamnar i skymundan eller sidoordnas andra politiska frågor och verksamheter.”¹⁰²

Forskning om jämställdhetsintegrering kan med andra ord innefatta vitt skilda aktiviteter och verksamheter, vilket också Norrbins översikt visar. Den kan fokusera både politiska processer och vardagligt beslutsfattande, makro och mikronivå, vara av teoretisk eller empirisk art.

Forskning om jämställdhetsintegrering är som Norrbins genomgång tydligt visar en del av forskning om jämställdhet och det vidare fältet genusforskning. Som jag själv diskuterat i en tidigare kartläggning av genusforskning i Sverige utförd på uppdrag av Nationella sekretariatet för genusforskning (*Genusforskning pågår 2007*) utgör detta fälts tvärvetenskapliga och interdisciplinära karaktär en styrka för forskningen och den kunskap som produceras inom fältet, men samtidigt också ett problem för den som letar efter pågående forskning. Genusforskning och därmed forskning om jämställdhetsintegrering kan bedrivas inom alla discipliner och på alla universitet.

Sökvägar

För att ha möjlighet att genomföra denna kartläggning inom uppdragets ramar har jag därför varit tvungen att avgränsa sökningen. Kartläggningen är baserad på en genomgång av

¹⁰² För en närmare genomgång av vad strategin innebär och dess historia se genomgången i inledningen av rapporten (<http://www.sweden.gov.se/sb/d/3267/nocache/true/dictionary/true>)

1. Ett urval av svenska forskningsfinansiärers forskningsdatabaser: FAS, Formas, Riksbankens Jubileumsfond, Vetenskapsrådet och Vinnova
2. En sökning på Universitets och högskolors hemsidor baserad på nyckelorden: ”jämfällldhet” och ”forskning”.¹⁰³

Delegationen för jämfällldhet i högskolan har under sin period också delat ut miljoner i projektbidrag till ”insatser för en jämfällld högskola” (www.jamstallldhetihogskolan.se). Dessa projekt är av betydelse men har genom projektens olikartade karaktärer (huvuddelen är inte forskningsinriktade av vad jag kan bedöma) inte tagits med i översikten.

En generell brasklapp som är viktig att lyfta är alltså att jag i denna översikt inte gått igenom all pågående forskning, utan att översikten är baserad på ett antal utvalda forskningsfinansiärers projekt och den information som varit tillgänglig via redovisade sökvägar. Forskning som bedrivs i olika doktorandprojekt finansierade av fakultetsmedel eller forskning finansierad av enskilda stiftelser etc har med all sannolikhet inte fångats upp i denna översikt.

Kategorier pågående forskning

Camilla Norrbins kunskapsöversikt över publicerad forskning inom fältet jämfällldhetsintegrering visar att det finns relativt lite svensk forskning med fokus på jämfällldhetsintegrering *per se*; däremot finns det en större kropp internationell forskning samt forskning som diskuterar jämfällldhet och jämfällldhetspolitik i ett vidare perspektiv. Den akademiskt mer teoretiskt inriktade diskussionen kring jämfällldhetsintegrering har främst fokuserat på två problemområden:

- Kopplingarna mellan jämfällldhetsintegrering och annan jämfällldhetsstrategi
- Jämfällldhetsintegreringens användbarhet och räckvidd

De mer empiriskt inriktade studierna har studerat pågående arbete och pekat ut både jämfällldhetsintegreringens fallgropar och språngbrädor, dock är det viktigt att understryka att det finns väldigt få studier av effekterna av jämfällldhetsintegrering. Det finns fler utvärderingar av enskilda projekts resultat än deras resultat och långsiktiga effekter i verksamheter, organisationer eller samhällen, vilket också kan relateras till jämfällldhetsintegreringens relativt korta historia samt de former under vilket arbetet oftast bedrivs.

Mot bakgrund av Norrbins översikt inleddes denna kartläggning av pågående forskning om jämfällldhetsintegrering med en hypotes kring att pågående forskning kring

¹⁰³ Att enbart söka efter ord som jämfällldhetsintegrering eller jämfällldhet på universitetens hemsidor leder oftast till att sökmotorn identifierar dokument relaterade till det interna jämfällldhetsarbetet: jämfällldhetsplaner och liknande.

jämställdhetsintegrering skulle kunna delas in i tre kategorier innefattande forskning med fokus på:

1. diskussionen om och bruket av ett integrerat jämställdhetsperspektiv (vad det innefattar och innebär, varför och mot bakgrund av vad)
2. ett integrerat jämställdhetsperspektiv (hur det sker, på vilket sätt och vilka som är involverade i arbetet), samt
3. resultat/effekter av ett integrerat jämställdhetsperspektiv i olika slags verksamheter.

Under arbetets gång har jag dock varit tvungen att revidera bilden. Både beroende av den forskning jag funnit via mina sökvägar och av de begränsningar som det innebär att klassificera endast utifrån läsningar av projektbeskrivningar. I stället för de tre kategorierna ovan, som kan relateras till olika faser i processen jämställdhetsintegrering och som utifrån ett teoretiskt perspektiv tillsammans har en möjlighet att ge en heltäckande bild av jämställdhetsintegrering som strategi, har jag delat in pågående forskning enligt följande:

1. För det första har jag funnit två huvudgrupper av pågående forskning, den som mer direkt berör området jämställdhetsintegrering och den som kan räknas till forskning som berör området jämställdhet i ett vidare perspektiv.
2. För det andra domineras forskningen av två typer av studier: de som kartlägger och analyserar pågående arbete eller processer, och de som studerar resultat och effekter.

	<i>Forskning som berör området jämställdhetsintegrering</i>	<i>Forskning som berör området jämställdhet</i>
Kartläggande och analyserande studier med fokus på hur jämställdhetsintegrering utförs eller pågående processer som påverkar jämställdhetsintegrering		
Resultatinriktade studier med fokus på effekter av jämställdhetsintegrering eller arbete med jämställdhet		

Jämställdhet vanligare än jämställdhets- integrering

Forskning som berör området jämställdhet i ett vidare perspektiv är mer frekvent förekommande än forskning som berör området jämställdhetsintegrering. Den bild av fältet som framträder genom en analys av pågående forskning i Sverige skiljer sig med andra ord inte från den som framträder vid en genomgång av publicerad forskning. Ett belysande exempel är att en sökning i databasen Gena, som samlar svenska doktorsavhandlingar inom kvinno-, mans- och genusforskning, på sökordet jämställdhet ger 90 träffar medan en sökning på ordet jämställdhetsintegrering ger 1 träff, och *gender mainstreaming* 2 träffar.

I ett perspektiv ter sig detta självklart eftersom jämställdhetsintegrering kan betraktas som en del av det vidare fältet jämställdhet, och som ett relativt nytt forskningsfält. Men mot bakgrund av den inriktning både den svenska och den internationella politiken haft under de senaste decennierna är det samtidigt något förvånande att det finns så få projekt som fokuserar strategin jämställdhetsintegrering och undersöker olika aspekter av den.

Mest frekvent kategori: Kartläggande studier som berör jämställdhet

Vad gäller inriktningen på studierna dominerar mycket klart studier som kartlägger och analyserar pågående arbete eller processer. Allra mest förekommande är studier som på olika vis berör jämställdhet och som kartlägger eller analyserar ett område, ett problem, en praktik etc. Den disciplinära bredden är också mycket stor. Här återfinns studier från ett 30-tal olika discipliner, vilket tydligt synliggör genusfältets disciplinära bredd. Det handlar om studier kring vitt skilda ämnen som äldreomsorg, högskolan, entreprenörskap, medborgarskap, mänskliga rättigheter, lönesättning, arbetsmarknad, landsbygd, sociala rörelser, institutioner av olika slag, föräldraskap, hälsa, sexualitet, migration, politik, policy, idrott, arbetsplatser/organisationer, kommunikation, offentligt rum, normer, resor.

Ett flertal studier berör det politiska fältet i olika perspektiv: institutioner, medborgarskap och mänskliga rättigheter. Vid Stockholms universitet pågår exempelvis projektet "Klaga månde Elektra. Könsdiskriminering och mänskliga rättigheter – förändrade relationer mellan mellanstatliga organ, stat och individ i ett nordiskt östeuropaperspektiv 1980-2009", vid högskolan i Väst "Prostitutionspolitiska reformer och ideers kausala roll. En jämförande studie av policyprocesser i Norden", vid Göteborgs universitet "Politiska institutioner och sociala normer", vid Uppsala universitet "Nomineringsprocessens betydelse för kvinnors politiska representation i kommunerna", och både vid Stockholms och Södertörns högskola pågår projekt som studerar kvinnorörelsens historia.

Även social omsorg, arbetsliv, hälsa och föräldraskap är fält som är representerade och som innehåller flera studier. Vid Uppsala universitet pågår exempelvis projektet "Omsorg i skärningspunkten mellan landsbygdens och välfärdssystemets omvandling", vid Umeå universitet "Makt och inflytande i äldreomsorgen", vid Göteborgs universitet "Från högskola till arbetsliv – selektionsmekanismer ur köns och klassperspektiv", vid Luleå Tekniska Universitet "Mellan gamla och nya genuskonstruktioner på

handelns arbetsplatser”, vid Linköpings universitet ”Hur konstrueras kön i relation till vårdtillgång och vårdkvalitet? Studier av könskonstruktion vid allmänmedicinska och specialiserade kliniker inom svensk sjukvård”, vid Umeå universitet ”Ett genusperspektiv på psykisk ohälsa, alkoholvanor och suicid hos den renskötande samiska befolkningen i Sverige”, vid Uppsala universitet ”Vem tar hand om barnen? En jämförande studie av politikens och kulturens betydelse för beslutsfattande i familjen”, vid Stockholms universitet, ”Mellan dröm och verklighet. Internationell och nationella studier av föräldraskap och arbete ur ett genusperspektiv” .

Den näst vanligaste kategorin är studier som berör jämställdhetsintegrering och som kartlägger och analyserar pågående arbete eller processer. Det handlar om studier av allt i från svensk jämställdhetspolitik på ett övergripande plan till studier av enskilda miljöer som högskolan eller förskolan eller praktiker i olika verksamheter och arbetsplatser. Den disciplinära bredden är inte lika stor som i kategorin ovan; ett 15-tal discipliner finns representerade (beroende på hur man avgränsar).

Liksom inom gruppen forskning som berör jämställdhet i ett vidare perspektiv så berör ett flertal studier det politiska fältet. Här återfinns exempelvis projektet ”Den svenska jämställdhetspolitikens institutionalisering” vid Södertörns högskola och studien ”En feministisk hållbar utveckling – Vägen till en social urbanism med hjälp av känslopolitik, intersektionalitet och feministiska allianser” vid Stockholms universitet.

De projekt som fokuserar arbetsliv/arbetsplatser samt organisationer i olika perspektiv är dock mest frekventa inom gruppen. Här återfinns exempelvis projektet ”Genus och jämställdhetsutveckling i Fastelaboratoriet” vid Luleå Tekniska Universitet, ”Förskolan som jämställdhetspolitikens arena” vid Stockholms universitet, ”Effektiv och hållbar organisation för jämställdhet och mångfald” vid Linköpings universitet, ”Gendered conditions for management” på KTH, ”Den genuskodade räddningstjänsten - Jämställdhetens förutsättningar” vid Karlstads universitet, samt projektet ”Gen(us) vägar” vid Fiber Optic Valley. En del av dessa projekt tillhör också kategorin interaktiv forskning som är en variant av aktionsforskning med ett uttalat syfte att bidra till förändringsprocesser.

Den minst frekvent förekommande kategorin är resultatnriktade studier som undersöker effekter av arbete med jämställdhetsintegrering eller jämställdhet. Här skiljer sig med andra ord inte pågående forskning från publicerad forskning. Den disciplinära bredden är av naturliga skäl inte lika stor bland de studier som studerar resultat, men intressant nog är det inom denna kategori som flest antal studier inom det medicinska området befinner sig.

Inom hälsofältet återfinns projekt som ”Leder ökad jämställdhet till bättre hälsa” vid Umeå universitet, ”Genus och hälsa i olika välfärdsstater – en jämförande studie om bestämningsfaktorer för ojämlikhet i hälsa” vid Karolinska Institutet, ”Att utveckla ett instrument för analyser av jämställd vård – en genusteoretisk ansats inom svensk

Kartläggande studier som berör jämställdhetsintegrering

Resultatnriktade studier som berör jämställdhetsintegrering eller jämställdhet

hälso- och sjukvård” vid Umeå universitet, ”Jämställdhet och beslutsfattande i medicinsk praktik – exemplet hjärt- kärlsjukdomar” vid Lunds universitet, ”Hur jämställdhet i föräldraskapet påverkar hälsan och annan välfärdsutveckling bland föräldrar och barn”.

Men det finns även ett flertal studier som kan kategoriseras som en del av ett fält som studerar politiken och dess effekter samt ett flertal studier som berör arbetslivet. Inom demokrati/politikfältet återfinns projekt som ”Demokratiunderskott i urbana miljöer? Samhällsekonomiska kostnader och demokratiska konsekvenser av kvinnors rädsla i det offentliga rummet” samt ”QUING – Quality in Gender + Equality Politics” vid Umeå universitet, ”Femcit: Gendered Citizenship in Multicultural Europe: The Impact of the Contemporary Women’s Movement” samt ”Quotas” vid Stockholms universitet, ”Den nödvändiga feminismen. En jämförande studie av kvinnorepresentation och jämställdhet i Danmark och Sverige” vid Göteborgs universitet. Inom arbetslivsfältet återfinns projekt som ”Genus och räddningstjänst: teknik, organisation och jämställdhetsintegrering” vid Luleå Tekniska universitet samt ”Hållbar jämställdhet” vid Göteborgs universitet.

Pågående forskning i relation till de jämställdhetspolitiska målen

En intressant fråga att ställa är hur pågående forskning som berör jämställdhet och jämställdhetsintegrering förhåller sig till de nationella jämställdhetspolitiska målen, vilka ska ange riktningen för regeringens politik inom området och därmed också borde vara av intresse för forskningen.¹⁰⁴ Det övergripande målet är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sitt eget liv. De fyra delmålen är

- En jämn fördelning av makt och inflytande. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.
- Ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
- Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.
- Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

Sammantaget finns flest antal pågående studier inom delmål två: ekonomisk jämställdhet. Detta beror inte på att det finns ett stort antal studier som undersöker det ekonomiska *per se*, utan på att studier som kartlägger och analyserar pågående arbete eller processer i arbetsliv, på arbetsplatser och i organisationer kan innefattas i detta mål.

¹⁰⁴ Den senaste jämställdhetspolitiska propositionen *Makt att forma samhället och sitt eget liv* (2005/06:155) antogs av riksdagen den 16 maj 2006.

Även om grupperna forskning inom jämställdhetsintegrering och forskning relaterat till jämställdhet i ett vidare perspektiv betraktas var för sig dominerar detta mål.

Näst vanligast är delmål ett, en jämn fördelning av makt och inflytande. Statsvetenskaplig forskning om demokrati, medborgarskap och politisk representation är ett väl etablerat fält i Sverige, vilket blir synligt även i denna kartläggning.

Delmål tre, jämn fördelning av det obetalda hem och omsorgsarbetet, är inte så frekvent som man kunde förväntat sig. Men det finns pågående studier av föräldraskap som inte minst exemplen ovan illustrerar.

Något förvånande är delmål fyra, mäns våld mot kvinnor och kroppslig integritet, det delmål som minst antal av de pågående studier jag funnit kan relateras till. Intressant nog återfinns flertalet av dem inom gruppen resultatriktade studier.

Dock är en viktig reservation att de sökvägar jag valt inte fångar in all pågående forskning. Exempelvis återfinns relevant pågående forskning relaterat till delmål fyra som jag inte fångat upp via mina sökvägar även i den kunskapsbank som Nationellt Centrum för Kvinnofrid vid Uppsala universitet just lanserat och som är tillgänglig via nätet.¹⁰⁵

Bland de studier av pågående forskning som jag funnit och som är svårare att direkt relatera till de olika delmålen är en intressant observation att just studier som undersöker hälsa/ohälsa är en relativt stor kategori. Hälsa utpekas ju inte specifikt i de nationella målen, men däremot genomsyras de nationella folkhälsomålen av ett jämställdhetsperspektiv (och ett jämlikhetsperspektiv). Det övergripande målet med folkhälsopolitiken är att ” skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen.”¹⁰⁶ Dessutom utgör just Kvinnors hälsa ett av FAS prioriterade forskningsområden, som en del av regeringens särskilda satsningar, vilket utgör en del av förklaringen.¹⁰⁷

Delegationen för jämställdhet i skolan och Delegationen för jämställdhet i högskolan har som delar av sina uppdrag också publicerat kunskapsöversikter med fokus på forskning inom sina respektive uppdrag. Fredrik Bondestam ansvarar för området jämställdhet inom skola, medan Drude Dahlerup står bakom översikten som berör jämställdhet inom akademien.¹⁰⁸

Forskningsluckor

105 <http://www.nck.uu.se/kunskapscentrum/kunskapsbanken>.

106 <http://www.fhi.se/Om-oss/Folkhalsopolitikens-malomraden/>

107 Se även Regeringens Proposition 2008/09:50, s. 152.

108 Även NIKK producerade nyligen en översikt kring nordisk forskning inom området jämställdhet-skola: *Nordisk forskning om genus och jämställdhet i skola och utbildning: 2005 – 2009*, av Eva Nyström (2009). Översikten var en uppföljning av en tidigare översikt.

Även om översikterna skiljer sig åt, vad gäller material och urval men också uppdrag och inriktning, är det intressant att jämföra deras slutsatser med Norrbins och mina vad gäller vilken typ av forskning som producerats inom fältet och vilka de stora och påtagliga forskningsluckorna är.¹⁰⁹ Även Nationellt centrum för Kvinnofrid har inom ramen för sitt regeringsuppdrag tagit fram ett par kunskapsöversikter vars slutsatser är intressanta att jämföra med våra.

Forskning om jämställdhetsintegrering generellt: Som är tydligt både i min och Norrbins genomgång saknas det i dagsläget forskning kring jämställdhetsintegrering i alla perspektiv, inte minst i det svenska fältet. ”Forskning om nya strategier inom jämställdhetspolitiken, t.ex. ’gender mainstreaming’/jämställdhetsintegrering” efterlyses också i översikten från Delegationen för jämställdhet i högskolan.¹¹⁰

Resultatinriktad forskning: Som framkommer i både min och Norrbins genomgång saknas forskning som studerar jämställdhetsintegreringens resultat eller effekter. Detta kan möjligtvis förklaras av strategins relativa ungdom, men också av den diskussion kring uppföljning och utvärdering som förts inom fältet. Vad är det som ska mätas? Hur mäter man? Vilken betydelse har fokuseringen på det mätbara? Detta är också något som lyfts fram i Delegationen för jämställdhet i högskolans översikt, men också i den kunskaps- och forskningsöversikt kring hedersrelaterat våld som Nationellt centrum före kvinnofrid tagit fram.¹¹¹

Komparativa perspektiv: Sverige har ju sedan länge framhållits som ett föregångsland vad gäller jämställdhet. Detta borde också innebära att komparativa studier mellan situationen i Sverige och i andra länder skulle vara relativt vanliga, men också att forskare skulle vilja studera olika fenomen eller problem i Sverige i ett komparativt perspektiv. Att komparativa perspektiv vad gäller både tid och rum är oerhört betydelsefulla visar inte minst den stora elitstudien *Maktens kön* (2006) och *Kön och makt i Norden, del I och II* (2009).

Camilla Norrbins genomgång visar också att just komparativa perspektiv är rätt vanligt förekommande i de studier och rapporter hon funnit. Komparativa perspektiv är också relativt vanligt förekommande i pågående forskning, dock går det att spåra en liten skillnad mellan discipliner som kan vara relevant att notera. Där exempelvis

109 Bondestam och Dahlerups rapporter omfattar endast svensk forskning. Men där Dahlerup fokuserar vetenskapliga verk, avhandlingar, omfattar Bondestams översikt även material som rapporter, utvärderingar och uppsatser på påbyggnadsnivå. Fredrik Bondestam, *Kunskap som befrielse. En metaanalys av svensk forskning om jämställdhet och skola 1969-2009*, Delegationen för jämställdhet i skolan SOU 2010:35, Drude Dahlerup, *Jämställdhet i akademien – en forskningsöversikt*, Delegationen för jämställdhet i högskolan, Rapport 2010:1.

110 Dahlerup 2010 s. 15.

111 Dahlerup 2010 s. 15. Se även *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*. NCK-rapport 2010:1

pågående projekt som studerar organisationer mera sällan tycks ha ett jämförande perspektiv tycks projekt med hemhörighet inom statsvetenskap, sociologi och historia oftare ha en tydlig komparativ inriktning.

Detta skiljer sig från den forskning som berör akademien. Delegationen för jämställdhet i högskolan efterlyser också explicit just jämförande forskning, både vad gäller tid och rum. Man efterfrågar forskning som gör jämförelser mellan ämnen, institutioner, lärosäten, länder samt dessutom studier som fokuserar förändringar över tid.¹¹² I rapporten *Våld i samkönade relationer — en kunskaps- och forskningsöversikt* framtagen av Nationellt centrum för kvinnofrid efterlyses också ett komparativt perspektiv explicit.¹¹³ Komparativa perspektiv är ingenting som tycks vara framträdande i det material som framträder i Bondestams översikt, men heller ingenting som lyfts fram som en lucka eller brist.

Intersektionella perspektiv: Forskning inom fältet nyttjar en mängd olika teorier och metoder, men ett perspektiv som är relativt frånvarande om inte icke existerande är det intersektionella. Forskning med intersektionellt perspektiv är också något som delegationen för jämställdhet i högskolan efterlyser.¹¹⁴ Det är dessutom perspektiv som är intressant att undersöka arbetet med jämställdhet genom av flera skäl. För det första mot bakgrund av den diskussion som förts kring begreppet intersektionalitet inom fältet genusforskning under de senaste åren, där inte minst behovet av ett intersektionellt perspektiv lyfts fram och debatterats. Ett intersektionellt perspektiv är ju också något som efterfrågas av forskare som studerat *gender mainstreaming*, bl.a. Judith Squires, vilket Norrbin lyfter. För det andra mot bakgrund av att en liknande diskussion förts inom jämställdhetsfältet i ett vidare perspektiv. För det tredje är det angeläget mot bakgrund av den utveckling som skett i Sverige och EU där jämställdhetsarbete och arbete med likabehandling och mångfald förts samman i allt högre grad, både genom lagstiftning och praktik.

112 Se det inledande avsnittet ”Sammanfattningar med rekommendationer”, Dahlerup 2010, s. 9-15.

113 *Våld i samkönade relationer — en kunskaps- och forskningsöversikt*. NCK-rapport 2009:2

114 Dahlerup 2010, s. 9-15.

Käll och litteraturförteckning: Kunskapsöversikt publicerad forskning

Offentligt tryck

Delad makt och delat ansvar, Prop. 1993/94:147.

Forskarrapporter till Jämställdhetspolitiska utredningen; Prop. 2005/06:155. *Gör det jämt. Att integrera jämställdhet i verksamheten*, 2001.

Jämställdhet – hur styr regeringen? Riksrevisionsverket 2000:17.

Makt att forma samhället och sitt eget liv - nya mål i jämställdhetspolitiken, Prop. 2005/06:155.

Makt att forma samhället och sitt eget liv: Jämställdhetspolitiken mot nya mål, SOU 2005:66.

Regeringsbeslut IJ 2008 1467 JÄM.

Statskontoret 2005:1.

Stöd för framtiden - om förutsättningar för jämställdhetsintegrering, SOU 2007:15.

Ändrad ordning: Strategisk utveckling för jämställdhet, Ds. 2001:64.

Internetkällor

<http://libris.kb.se/>

<http://www.ne.se/j%C3%A4mst%C3%A4lldhetsintegrering>, Sökord: jämställdhetsintegrering (2009-09-14).

<http://www.ne.se/lang/j%C3%A4mst%C3%A4lldhet>, Sökord: jämställdhet (2009-09-14).

<http://www.ub.gu.se/sok/db/search-db.xml?form=cat-list>

Litteraturförteckning

Alston, Margaret, “Gender mainstreaming in Practice: a View from Rural Australia”, i *NWSA Journal*, vol 18, 2006:2.

Angulo, Gloria & Freres, Christian, “Gender Equality and EU Development Policy towards Latin America”, i *New pathways in international development: gender and civil society in EU policy*, Lister, Marjorie & Carbone, Maurizio (red.), Ashgate, Aldershot, 2006.

Arts, Karin, “Gender in ACP-EU Relations: The Cotonou Agreement”, i, *New pathways in international development: gender and civil society in EU policy*, Lister, Marjorie & Carbone, Maurizio (red.), Ashgate, Aldershot, 2006.

Åström, Gertrud, *Det är alltid rätt tid och plats att börja jämtegrera*, 2007.

Bäcktorp, Ann-Louise, *When the First-World-North Goes Local: education and gender in post-revolution Laos*, Umeå universitet, 2007.

Benschop, Yvonne & Verloo, Mieke, “Sisyphus’ sisters: can gender mainstreaming escape the genderedness of organizations?”, *Journal of gender studies*, 2006(15):1.

Beveridge, Fiona, Nott, Sue & Stephen, Kylie, ”Moving Forward with mainstreaming”, i *Making women count: integrating gender into law and policy-making*, Beveridge, Fiona, Nott, Sue & Stephen, Kylie (red.), Ashgate, Aldershot, 2000.

- Booth, Christine & Bennett, Cinnamon, "Gender mainstreaming in the European Union: Towards a New Conception and Practice of Equal Opportunities?", i *European Journal of Women's Studies*, vol 9, nov 2002.
- Braithwaite, Mary, *Gender – sensitive and women friendly public policies a comparative analysis of their progress and impact: Executive summary*, EQUAPOL, 2005.
- Bretherton, Charlotte, "Gender mainstreaming and EU enlargement: swimming against the tide?", i *Journal of European Policy*, 8:1 februari 2001.
- Bretherton, Charlotte, "Gender mainstreaming in EU External Relations: Lessons from the Eastern Enlargement; i *New pathways in international development: gender and civil society in EU policy*, Lister, Marjorie & Carbone, Maurizio (red.), Ashgate, Aldershot, 2006.
- Carney, Gemma M, "Data, anecdote and metaphore in gender equality policy-making. Merging 'intellectual and real world mainstreaming", i *Political language and metaphor: interpreting and changing the world*, Carver, Terrell & Pikalo, Jernej (red.), Routledge, London, 2008.
- Clisby, Suzanne, "Gender mainstreaming or just more male-streaking? Experiences of popular participation in Bolivia", i *Gender & Development*, vol 13, 2005:2.
- Crisbi, Nardin, *Att knyta samman – i spåren av JämStöds öppna utbildningar, Nationella sekretariatet för genusforsknings promemorior*, juni 2009.
- Dahlerup, Drude & Freidenvall, Lenita, *Kvotering*, SNS Förlag, Stockholm 2008.
- Daly, Mary, "Gender mainstreaming in Theory and Practice", i *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 12(3), 2005.
- Data, Kavita, "A coming of Age? Re-conceptualising Gender and Development in Urban Botswana", i *Journal of Southern African Studies*, vol 30, 2004:2.
- Emanuela Lombardo & Petra Meier, "Gender mainstreaming in the EU: Incorporating a Feminist Reading?", i *European Journal of Women's Studies*, 2006:13.
- Equal pay and gender mainstreaming in the European employment strategy*, Magnusson, Lars, Mósesdóttir, Lija & Pascal, Amparo Serano (red.), ETUI, Bryssel, 2003.
- Eveline Joan & Todd Patricia, "Gender mainstreaming: The Answer to the Gender Pay Gap?" i *Gender, Work and Organization*, 2008.
- Eveline Joan & Todd Patricia, "Gender mainstreaming: The Answer to the Gender Pay Gap?", *Gender, Work and Organization*, 2008.
- Eveline Joan, Bacchi Carol & Binns Jennifer, "Gender mainstreaming versus Diversity Mainstreaming: Methodology as Emancipatory Politics", i *Gender, Work and Organization*, vol 16, 2009:2.
- Fenella Porter & Caroline Sweetman, "Editorial", i *Gender & Development*, 2005:1.
- Forsberg, Gunnel, "Horisontella mål blir moln vid horisonten: om jämställdhetsintegrering i regionalpolitiken", i *...och likväl rör det sig: genusrelationer i förändring*, Forsberg, Gunnel & Grenholm, Cristina (red.), Karlstad 2005.
- Gender mainstreaming i Norden: en strategi för jämställd arbetsmarknads- och ungdomspolitik : slutrapport från det Nordiska mainstreamingsprojektet*, Silvell, Monica (red.), Nordisk Ministerråd, Köpenhamn, 2000.
- Gender mainstreaming in Conflict transformation. Building Sustainable Peace*, Baksh,

Rawwida, Etchart, Linda, Onubogu, Elsie & Johnson, Tina (red), Commonwealth Secretariat, London, 2005.

Gender mainstreaming in Forestry in Africa, Food and agriculture organization of United Nations, Rom 2007.

Gender mainstreaming of employment policies. A comparative review of thirty European countries, Europeiska kommissionen, Bryssel 2007.

Gender mainstreaming: Conceptual framework, methodology and presentation of good practices. Final Report of Activities of the Group of Specialists on Mainstreaming (EG-S-MS). Europarådet, 1998.

Greed, Clara, "Overkomning the Factors Inhibiting the mainstreaming of Gender into Spatial Planning Policy in the United Kingdom", i *Urban Studies*, vol 42, 2005:4.

Hafner-Burton, Emelie & Pollack, Mark A, "Mainstreaming Gender in Global Governance", i *European Journal of International Relations*, 2002:8.

Hannan, Carolyn, *Promoting equality between women and men in bilateral development cooperation: concepts, goals, rationales and institutional arrangements*, Dept. of Social and Economic Geography, Diss, Lunds universitet 2000, del 1.

Hudson, Heidi, Mainstreaming Gender in Peacekeeping Operations: Can Africa Learn From International Experience?, i *African Security Review*, vol 9, 2000:4.

Kouvo, Sari, *Making just Rights? Mainstreaming Women's Human Rights and a Gender Perspective*, Uppsala 2004.

Kuhlmann, Ellen, "From Women's Health to Gender mainstreaming and back Again: Linking Agendas and New Governance in Healthcare", i *Current Sociologi*, vol 57, mars 2009.

Lister Marjorie & Carbone Maurizio (red.), *New pathways in international development: gender and civil society in EU policy*, Ashgate, Aldershot, 2006.

Lister, Marjorie, "Gender and European Union Development Policy", i, *New pathways in international development: gender and civil society in EU policy*, Lister, Marjorie & Carbone, Maurizio (red.), Ashgate, Aldershot, 2006.

Lombardo, Emanuela & Meier, Petra, "Gender mainstreaming in the EU: Incorporating a Feminist Reading?", i *European Journal of Women's Studies*, vol 13, maj 2006.

Lombardo, Emanuela, "Integrating or Setting the Agenda? Gender mainstreaming in the European Constitution-Making Process", i *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, vol 12, 2005:3.

Mainstreaming gender equality: Sida's support for the promoting of gender equality in partner countries, Mikkelsen, Britha, Freeman, Ted & Keller, Bonnie (red.), Sida, Stockholm, 2002.

Mainstreaming gender, democratizing the state? Institutional Mechanisms for the advancement of women, M. Rai, Shirin (red), Manchester University Press, Manchester & New York, 2003.

Making women count: integrating gender into law and policy-making, Beveridge, Fiona, Nott Sue & Stephen, Kylie (red.), Ashgate, Aldershot, 2000.

Moberg, Eva, "Kvinnans villkorliga frigivning", i *Unga Liberaler: nio inlägg i idédebatten*, Hans Hederberg (red), 1961.

- Morhed, Anne-Marie, *Evaluation of the Project: Implementation of Gender mainstreaming at Governmental Level in the EU Member States*, 2007.
- Moser, Caroline & Moser, Annalise, "Gender mainstreaming since Beijing: a review of success and limitations in international institutions", i *Gender & Development*, vol 13, 2005:2.
- Nyberg Anita, Mycket snack och lite verkstad? Jämställdhetspolitikens genomslag i statsbudgeten 1980-2012, Nationella sekretariatet för genusforsknings rapportserie 3/10.
- Olofsdotter Stensöta, Helena, *Jämställdhetsintegrering i statliga myndigheters verksamhet. Hur långt har myndigheterna nått? Vad beror det på? Hur kan arbetet utvecklas vidare?*, Nationella sekretariatet för genusforsknings rapportserie, 2/9.
- Piálek, Nicholas, "Is this really the end of the road for gender mainstreaming?: getting to grips with gender and institutional change", i *Can NGOs make a difference? : the challenge of development alternatives*, Bebbington Anthony J, Hickey, Samuel & Mitlin, Diana C (red), Zed Books, London, 2008.
- Polk, Merrit, "Gender mainstreaming in Transport Policy in Sweden", i *Kvinder, Køn & Forskning*, nr 1 2004.
- Pollack Mark A. & Hafner-Burton Emilie, "Mainstreaming gender in the European Union", i *Journal of European Public policy*, 2000:7.
- Poulsen Helle, *The Elusive gender. The International Labour Organisation and the Construction of Gender Equality*, Department of Political Science, University of Copenhagen, Diss. Köpenhamn Univ, 2006/7 Copenhagen, 2006.
- Prügl Elisabeth, "Gender and European Union Politics", i *Handbook of European Union politics*, Knud Erik Jørgensen, mark A. Pollack & Ben Rosamond, 2006, London.
- Rönblom Malin, "Letting Women in? Gender mainstreaming in Regional policies", i *Nordic Journal of Women's Studies*, 2005, vol 13, nr 3.
- Rönblom, Malin & Eduards, Maud, *Genusperspektiv på statsvetenskap*, HSV, Stockholm 2008.
- Rubery Jill, "Reflections on Gender mainstreaming: An Example of Feminist Economics in Action?", i *Feminist Economics* 11 (3), 2005.
- Sand Jimmy, *Att styra jämställt. Kartläggning av regleringen av myndigheternas utåtriktade jämställdhetsarbete, år 2007-2009*, Nationella sekretariatet för genusforsknings rapportserie 1/9.
- Schmidt Verena, *Gender mainstreaming - an Innovation in Europe? The Institutionalisation of Gender mainstreaming in the European Commission*, Budrich, Zugl: Bochum, Univ, Diss, 2003. Opladen, 2005.
- Science policies in the European Union. Promoting excellence through mainstreaming gender equality*, Mary Osborn etc (reds), Europeiska kommissionen 2000.
- Sen Gita, "Gender mainstreaming in Finance Ministries", *World Development*, vol 28, 2000:7.
- Sobritchea, Carolyn I, "Gender in European Union Development Cooperation Initiatives in Asia", i *New pathways in international development: gender and civil society in EU policy*, Lister, Marjorie & Carbone, Maurizio (red.), Ashgate, Aldershot, 2006.

- Squire Judith & Wickham-Jones Mark, "New Labour, *Gender mainstreaming* and the Women and Equality Unit" i *British Journal of Politics & International Relations*, 2004, Vol 6.
- Squires, Judith, "Is mainstreaming Transformative? Theorizing mainstreaming in the Context of Diversity and Deliberation", i *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, vol 12, 2005:3.
- Squires, Judith, *The new politics of gender equality*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007.
- Staudt, Kathleen, "*Gender mainstreaming: conceptual links to institutional machineri-es*", i *Mainstreaming gender, democratizing the state? Institutional Mechanisms for the advancement of women*, Rai, Shirin M (red), Manchester University Press, Manchester & New York, 2003.
- Sterner Gunilla & Biller Helene, *Gender mainstreaming in the EU Member States. Progress, Obstacles and Experiences at Governmental level*, Regeringskansliet, Stockholm 2007.
- Sterner Gunilla & Biller Helene, *Gender mainstreaming in the EU Member States. Progress, Obstacles and Experiences at Governmental level*, Regeringskansliet, Stockholm 2007.
- Stratigaki Maria, "*Gender mainstreaming vs Positive Action: An Ongoing Conflict in EU Gender Equality Policy*", i *European Journal of Women's Studies*, 2005: 12.
- Subrahmanian, Ramya, *Gender in primary and secondary education a handbook for policy-makers and other stakeholders*, Commonwealth Secretariat, London, 2007.
- Teaching intersectionality: putting gender at the centre*, Franken, Martha, Alison Woodward, Anna Cabó and Barbara M. Bagilhole (red), ZuidamUithof Drukkerijen, Utrecht 2009.
- The gender perspective: innovations in economy, organisation, and health within the Southern African Development Community (SADC)*, Welpé, Isabell, Thege, Britta. & Henderson, Shirley (red), Peter Lang, New York 2005.
- Tiessen Rebecca, "Re-inventing the Gendered Organization: Staff Attitudes towards Women and *gender mainstreaming* in NGOs in Malawi", i *Gender, Work and Organization*, vol 11, 2004:6.
- True Jacqui & Mintrom Michael, "Transnational Networks and Policy Diffusion: The Case of *Gender mainstreaming*", *International Studies Quarterly*, vol 45, 2001:1.
- Vadelius Elin, Huvudräkning eller strukturförändring? Integrering av jämställdhet i utvecklingspartnerskap inom Equal, Luleå tekniska universitet 2008.
- Verloo, Mieke, "Displacement and Empowerment: reflections on the Concept and Practice of the Council of Europe Approach to *Gender mainstreaming* and Gender Equality", i *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 2005 12(3).
- Walby Sylvia, "*Gender mainstreaming: Productive Tension in Theory and Practice*", i *Social Politics*, 2005.
- Wittbom Eva, *Att spränga normer: om målstyrningsprocesser för jämställdhetsintegrering*, Stockholm 2009.

Woodward Alison, "European Gender mainstreaming: Promises and Pitfalls of Transformative Policy", i "Review of Policy Research" vol. 20, 2008:1.

Metodhandböcker rörande jämställdhetsintegrering

Chinkin, Christine, *Gender mainstreaming in legal and constitutional affairs: a reference manual for governments and other stakeholders*, Commonwealth Secretariat, London, 2001

EQUAL guide on gender mainstreaming, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2005

Gender assessment synthesis report: mainstreaming gender in poverty reduction strategies in four Central Asian Republic : Azerbaijan, Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, Tajikistan, Asian Development Bank, Manila, 2006

Gender mainstreaming: conceptual framework, methodology and presentation of good practice : final report of activities of the Group of specialist on mainstreaming (EG-S-MS), Europarådet, Strasbourg, 1998

Baksh-Soodeen, Rawwida (red.), *Gender mainstreaming in conflict transformation: building sustainable peace*, Commonwealth Secretariat, London, 2005

Gender mainstreaming in HIV/AIDS: taking a multisectoral approach, Commonwealth Secretariat, London, 2002

Gender mainstreaming of employment policies: a comparative review of thirty European countries, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2008

http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/docs/2007/gend_mainstr07_en.pdf

Handbook for mainstreaming: a gender perspective in the health sector, Sida, Stockholm, 1997

Konceptet GemCITE: Gender mainstreaming koncept för IT-utbildning ; en handbok för att utveckla och förbättra kvaliteten på IT-utbildningar från ett jämställdhetsperspektiv, Frauenservice Graz, Graz, 2005

Mainstreaming a gender perspective in multidimensional peace operations, United Nations, New York, 2000

Mainstreaming gender into occupational safety and health [Elektronisk resurs], Publications Office, Luxembourg, 2005

<http://osha.europa.eu/en/publications/reports/209>

Mainstreaming gender into occupational safety and health, Publications Office, Luxembourg, 2005.

Berggren, Margareta, Nikula, Vivan & Silvell, Monica (red.), *Steg för steg: att arbeta med gender mainstreaming som strategi*, Nordiska ministerrådet, København, 2003, <http://www.norden.org/pub/velfaerd/jamstalldhet/sk/2003-716%20Steg%20fr%20steg.pdf>

Bozrikova, Tatiana (red.), *Tajikistan: Mainstreaming gender in poverty reduction strategies*, Asian Development Bank, Manila, 2006

Thomas, Helen, Schalkwyk, Johanna & Woroniuk, Beth, *A gender perspective in the water resources management sector* [Elektronisk resurs] : hand-

book for mainstreaming, Swedish International Development Cooperation Agency (Sida), Stockholm, 1997, <http://www.sida.se/shared/jsp/download.jsp?f=WaterRes6%5B1%5D.pdf&a=2527>

Valenius, Johanna, *Gender mainstreaming in ESDP missions*, Institute for Security Studies, European Union, Paris, 2007, <http://www.iss-eu.org/chailot/chai101.pdf>

Women and health: mainstreaming the gender perspective into the health sector : report of the Expert Group Meeting, 28 September-2 October 1998, Tunis (Tunisia), United Nations, New York, 1999.

Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborgs universitet
Box 200, 405 30 Göteborg
Telefon 031-786 56 00, fax 031-786 56 04
sekretariat@genus.se, www.genus.se
ISSN 1404-4781 ISBN 978-91-976979-5-8